

”Jeg har en tragisk beskjed å
meddele deg...”

- om presters erfaring og holdninger
til å gå med dødsbudskap.

Spesialoppgave i teologi

Sindre Stabell Kulø

Våren 2006

Innledning: Oppgavens begrunnelse og omfang.....	3
Del I: Presten og dødsbudskapet: historisk riss og oversikt over dagens ordninger.....	6
Del II: Metode, generelle sosiologiske teorier, metodiske valg og avgrensninger.....	12
Innføring i sosiologisk metode, intervjuetorier, og analyse av data.	12
Sosiologisk metode og teoriutvikling	13
Intervjuer: Det strategiske utvalg, ulike teoretiske perspektiver på intervju, og intervjuguide	15
Ulike analyser av innsamlede data.....	19
Applisering av metode i denne oppgaven: metodiske valg og avgrensninger.....	21
Det strategiske utvalget.....	21
Intervjukonteksten.....	23
Analyse	23
Del III: Intervjuene med prestene	25
Drabantbypresten	25
Landsbypresten	31
Presten fra Oslo Indre Øst.....	37
Vestkantpresten.....	41
Del IV: Analyse og konkluderende momenter	48
Skjematisk oversikt, analytiske perspektiver, personsentrert analyse, og sammenlignende perspektiver.....	48
Innledning til analyse.....	50
Sammenlignende perspektiver	54
Erfaringer fra samarbeid med Politiet.....	54
Kjønnssdimensjon	54
Kontekstuell bevissthet.....	55
Holdninger til å melde dødsbudskap hos prestene.....	56
Oppsummering og konkluderende momenter: begrensninger, funn i oppgaven, antydende konklusjoner.....	58
Litteraturliste.....	61
Takk!.....	62
Vedlegg: Intervjuguide til oppgaven	63

Innledning: Oppgavens begrunnelse og omfang

En menighetsprest har i sitt daglige arbeid en nær kontakt med begrepet døden.

Oppslutningen rundt begravelser er høy, og som oftest oppleves kontakten mellom pårørende og prester som god. Kirka forvalter i vårt samfunn det ritualet som de fleste slutter seg til som en verdig markering av at et liv er over. Arbeidet med begravelser og kontakt med pårørende opptar mye tid i presters hverdag, men de fleste prester opplever likevel dette arbeidet som meningsfullt.

Ingen dødsfall er like. Likevel er det noen dødsfall som i sin karakter krever en helt spesiell oppmerksomhet. Dette dreier seg spesielt om brå, uventede dødsfall som ulykker, selvmord, og lignende. Formelt sett er det Politiet som har ansvaret for å melde de nærmeste pårørende om dødsfallet – det er Politiet som innehar alle registre, som foretar identifisering, osv. Men i de aller fleste tilfeller tilkaller Politiet en prest, og overlater ansvaret for selve dødsbudskapet til ham/henne. Det foreligger, etter det jeg vet, lite data om i hvilket omfang dette skjer. Ingen slike situasjoner er like; omstendighetene og de pårørendes reaksjoner varierer fra situasjon til situasjon. Det sier seg selv at det å være den som har ansvaret for å gi de pårørende denne beskjedene bærer et tungt ansvar, både i det å være alene med denne oppgaven i møte med de følelsesmessige reaksjonene hos de pårørende – og å gjøre dette på en anstendig og verdig måte. Det setter store krav til presten både om å være tilgjengelig, og tilstede i situasjonen når det kreves. Jeg ønsker med denne oppgaven å sette et søkelys på dette fenomenet.

Så vidt meg bekjent er det ikke gjort noe større studie på akkurat dette feltet før. Denne spesialoppgaven er en oppgave i praktisk-teologisk disiplin, men henter mye av sin basis i sosiologisk metode. Oppgaven baserer seg derfor i stor grad på hva informantene selv har sagt. Det er informantenes egen formidling som er oppgavens egentlige objekt, og det er deres intervjuer som utgjør hoveddelen av oppgaven, både strukturelt og i omfang.

Oppgaven er delt opp i flere deler:

Del I vil begynne med et kort historisk avsnitt om hvordan prestenes historie med å melde dødsbudskap i Norge har utviklet seg. Kildene til dette vil være kirkehistorisk materiale, med vekt på gammel og ny kirkerett. Men hovedvekten i denne delen ligger på dagens situasjon, på hvordan departementer og øvrige myndigheter organiserer dette i dag. Dette er for å gi en innføring i hvordan arbeidet med å melde dødsbudskap er organisert og tolket av ulike instanser.

Del II er innføring i sosiologiske metoder generelt, og metodiske valg og avgrensinger som gjelder for denne oppgaven spesielt. Jeg vil her gå nærmere inn på kvalitativ metode, og beskrive hvordan denne metoden fungerer. Metodekapittelet er å anse som en innføring i kvalitativ metode gjennom ulike teoretiske perspektiv, og er en nødvendighet for å forstå hvordan intervjuene og analysen har blitt strukturert. De metodiske valgene og avgrensningene for oppgaven er også drøftet her. Disse valgene grunngir hvordan generelle kvalitative teorier er applisert i denne oppgaven

Del III inneholder selve intervjuene fra fire prester som jobber i eller i nærheten av Oslo. Jeg har intervjuet prester fra ulike kontekster i Oslo-området: en fra en vestkantmenighet, en fra Oslo Indre Øst, en fra en typisk drabantbymenighet og en fra en mer landsbypreget menighet. Disse intervjuene er gjengitt med kommentarer. Poenget med dette er å se om det finnes variasjoner i erfaring og holdninger hos prestene som har meldt dødsbudskap. Jeg har intervjuet prester som har en viss arbeidserfaring, og som evner å generalisere møtene de har hatt med å melde dødsbudskap. For meg er det prestens egen tolkning av situasjonen og rollen som prest som står i fokus gjennom intervjuene. Intervjuene gjengis etter hvilken menighet vedkommende jobber i. Prestene som ble intervjuet er anonymiserte, og gjengis typologisk strukturert i denne delen, for eksempel som ”drabantbypresten”.

Del IV er den analyserende delen av oppgaven. Den inneholder både en analyserende sammenligning av funn fra intervjuene, og en drøfting av evt. forskjeller og likheter mellom intervjuene.

Til slutt drar jeg sammen de gjennomgående hovedmomentene i oppgavens konkluderende del

Jeg ønsker på ingen måte å ta stilling til om dette er en ordning som fungerer – mitt primære utgangspunkt er en analyse av prestens rolle i møte med å formidle dødsbudskap. Det er med andre ord et deskriptivt innblikk i fire presters enkelterfaringer som er hovedmålet med denne oppgaven – ikke å vurdere om ordningen med at prester melder dødsbudskap er en god eller dårlig ordning.

Gjennomgående i denne oppgaven bruker jeg følgende definisjoner:

- **Dødsbudskap:** Selve meldingen om at noen i en nær relasjon er døde. Politiet definerer hvem som skal ha meldingen. Som oftest er det den nærmeste familie. Meldingen inneholder også normalt informasjon om hva som har skjedd, hvor den døde befinner seg, og ytterligere informasjon som pårørende kan ha bruk for. Det er denne meldingen presten ofte blir sendt ut for å overbringe pårørende, på oppdrag fra Politiet
- **”Brå død”:** Det er opp til Politiet å vurdere når et dødsbudskap skal bli gitt. Termen Politiet benytter er ”brå død”, og definerer en hendelse der et menneske har dødd, som oftest på kort tid, og gjerne i sammenheng med enten sykdom, ulykker, selvmord, overdoser, eller kriminelle handlinger. Termen ”brå død” innebærer også at dødsbudskapet forventes å komme uventet på de nærmeste pårørende.
- **Krise:** Et dødsbudskap om en brå død utløser svært ofte krisetilstander hos pårørende. Jeg legger denne beskrivelsen av krise til grunn for denne oppgaven:

”Man kan siges at befinde sig i en psykisk krisetilstand når man er kommet i en sådant livssituation at ens tidligere erfaringer og indlærte reaktionsmåder ikke er tilstrækkelige til at man kan forstå og psykisk beherske den aktuelle situation”¹

---

¹ Nielsen/Kaasgaard s.46, og Cullberg s. 106

Del I: Presten og dødsbudskapet: historisk riss og oversikt over dagens ordninger.

Historisk sett ser det ikke ut som om presten har hatt et formelt ansvar for å melde dødsbudskap ved brå død, i alle fall ikke kirkerettslig sett. Verken i eldre kirkerett eller nyere norsk kirkerett er prestens ansvar for å melde dødsbudskap til de nærmeste pårørende nedfelt². Dette er et interessant moment; det kan se ut som at det i alle fall rettslig sett ikke har vært noen betraktninger om at presten har hatt som oppgave å inneha denne oppgaven. Mer sannsynlig er det at man har assosiert presterollen med en person som har evnen til å takle menneskers sorgerfaringer, fordi prester har vært tydelig tilstede hos mennesker i forbindelse med dødsfall. Tradisjonene i forbindelse med dødsfall, særlig på bygda, har hatt presten som en sentral aktør også i mange andre ritualer enn selve begravelsen, for eksempel ved ”utsyngig” av lik, etc.³, og sånn sett har forventningene knyttet til presterollen vært at en prest følger et menneske fra vogge til grav. Derfor når presten møter opp på døra så er det innlysende at det er alvor: presten var assosiert med en person som kom inn i menneskers liv ved store overganger i livet. Dette er en mulig tolkning av hvorfor det ikke har blitt nedfelt noe generelt om prestens ansvar ved brå dødsfall. En annen mulighet er at dette er et resultat av en omfattende urbanisering av samfunnet. I og med at de fleste samfunn i Norge før den industrielle revolusjon var organisert som et bondesamfunn der storfamilien bodde samlet, skjedde nok også de fleste brå dødsfall i tilknytning til arbeid på gården eller på havet og de fleste arbeidsoppgaver som bonden eller fiskeren hadde måtte gjøres av flere mennesker samtidig. Derfor var det nok mer naturlig at andre meldte dødsbudskap enn selve Politiet eller presten. Men ettersom urbaniseringen vokste, forandret også bosetningsmønsteret seg; bosted og arbeidssted var atskilte, for eksempel ved arbeid på en fabrikk (særlig gjaldt dette for menn.) Hvis det da skjedde ulykker på arbeidsstedet, måtte familien hjemme varsles. Men det avgjørende punktet er nok at verdensbildet var annerledes;

---

² Jeg har søkt inngående etter dette i norsk kirkerettslig litteratur, men kan ikke se å ha funnet noen henvisning til det noe sted. Jeg har også lett etter tilsvarende begrep som kunne dekke begrepet ”dødsbud”, men ingen kirkerettslig litteratur nevner noe om dette.

³ Hovdhaugen s.20-125

tanken om døden ble koblet opp mot religiøse forestillinger, særlig tanken på en hinsidig tilværelse. I det perspektivet ble det naturlig nok bruk for en prest i møte med døden. Uansett hvilken teori man legger til grunn, så er det åpenbart at Politiet etter hvert så verdien av at det var prestene som varslet de pårørende. Dette har utviklet seg mer og mer til å bli en permanent ordning, og har også i de senere år vært et naturlig element i utdannelsen av prester.

Prestens ansvar for omsorg for enkeltmennesket er også nedfelt i *ordinasjonsritualet*, særlig i *løfteavleggelsen* som hver enkelt prest er bundet til:

(...) at du i sjelesorg og skriftemål drar omsorg for hvert enkelt menneske og bærer dem fram for Gud i bønn og påkallelse med takk⁴

Også prestens ansvar for å trøste medmennesker er sentral; under *håndspåleggelsen* blir presten oppfordret av biskopen til dette, og dette aspektet blir sett i sammenheng med å forvalte Guds nåde:

(...) Gi ham å utføre sin tjeneste med frimodighet og troskap, å rettlede, trøste og refse med mildhet og visdom, og i alle ting vise seg som en god forvalter over din mangfoldige nåde⁵.

Men utover dette gis det ingen konkrete forordninger i noen av gudstjenestebøkene for melding av dødsbud. Dette kan forstås som at det å melde dødsbud selvsagt ikke er en liturgisk handling, men det er heller ikke nevnt som et av de praktiske gjøremål som presten har ansvar for under ”Alminnelige bestemmelser” under Gravferd⁶. Det er derfor nærliggende å tro at ordningen med at presten melder dødsbudskap til pårørende ikke tenkes som en gudstjenestelig handling, men som en forlengelse av prestens generelle sjelesørgeriske ansvar. Det eksisterer heller ikke forordninger for dette i eldre alterbøker.

---

⁴ Gudstjenestebok for Den Norske Kirke. Del II: Kirkelige handlinger, s. 169

⁵ Gudstjenestebok for Den Norske Kirke. Del II: Kirkelige handlinger, s. 170

⁶ Gudstjenestebok for Den Norske Kirke. Del II: Kirkelige handlinger, s. 129

Tidligere fantes det ikke formelle instruksfestede fordelinger av oppgaver mellom Politiet og prestene i forbindelse med melding av brå dødsfall. Det har imidlertid eksistert mange ulike lokale avtaler mellom Politiet og menighetene både i forhold til kriseberedskap og melding om dødsbudskap, men de var ofte på uformell basis, for eksempel muntlige avtaler mellom stedets politi og prest. På tidlig 90-tall skjedde det flere endringer som fikk konsekvenser for presters ansvar for å melde dødsbudskap. Det ene var innføring av ny tjenesteordning for menighetsprester⁷. Her heter det:

§ 2. Presten skal forvalte Ord og sakrament slik at kristen tro og kristent liv fremmes i menighetene ved å

- a) holde forordnede gudstjenester og forrette kirkelige handlinger,*
- b) utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring,*
- c) utøve sjelesorg og veiledning, gå med dødsbud, reise i soknebud og også ellers besøke syke og*
- d) utføre forkynnerarbeid og i samråd med menighetsrådet annet menighetsbyggende arbeid.*

I § 2c blir det for første gang eksplisitt nevnt at prester har et ansvar for å gå med dødsbudskap. Det interessante er at i forarbeidene til tjenesteordningen som Kirke- og Kulturdepartementet (KKD) utarbeidet var oppgaven med å gå med dødsbud ikke tatt med som en del av tjenesteordningen for menighetsprester⁸. Departementet kunne ikke svare på om hvordan denne formuleringen ble tatt inn i tjenesteordningen, men at det sannsynligvis skjedde etter at den hadde vært ute på høring.

Den andre endringen handler om nye retningslinjer for varsling av dødsfall til pårørende ved ulykker/katastrofer og kriminelle handlinger, innført av Justis- og politidepartementet

---

⁷ Jfr. Kongelig resolusjon, vedtatt 19.10.1990.

⁸ Jeg undersøkte dette med KKD 22.03.06, og de var heller ikke klar over dette.

i 1990⁹. Kirke- og Kulturdepartementet og Justis- og politidepartementet (JD) samarbeidet om innføringen av disse rutinene, og det resulterte i rundskrivene V-10/90 og G-50/90 fra begge departementene¹⁰. Her slår JD fast at:

Etter §§ 86 og 94 i Politiinstruksen ligger ansvaret for varsling av pårørende om dødsfall ved ulykker, katastrofer og kriminelle handlinger hos politiet. Politiet kan imidlertid overlate selve formidlingen av dødsbudskapet til andre.

Videre står det:

Politikammeret har så ansvar for den videre formidlingen til lokal prest.

JD slår fast at det er Politiets ansvar å få varslet pårørende ved brå død. Men det eksisterer ingen begrunnelse for hvorfor prester blir delegert denne oppgaven videre. Det kan igjen se ut som om det handler om en sedvane som har blitt etablert som en fast ordning etter hvert som samarbeidet mellom Politiet og Kirken har utviklet seg¹¹. Alle bispedømmer har utviklet planer for bruk ved katastrofer og ulykker, der prestens oppgave primært er å bistå Politiet med å melde dødsbud til de pårørende. Både de lokale redningssentralene (LRS)¹² og de to hovedredningssentralene (HRS)¹³ har oppnevnt prester som rådgivere, og som aktivt trer inn ved ulykker og katastrofer. Etter hvert ser det ut til at ordningen med prester som melder dødsbudskap til pårørende ved brå død har blitt ytterligere profesjonalisert og gjennomorganisert. Rogaland og Oslo Politidistrikt har opprettet egne politiprester som har et særskilt ansvar for forvaltningen av ordningen med å melde dødsbud. Politipresten er først og fremst personalprest for politiets ansatte, det innebærer å stå til disposisjon som omsorgsperson og samtalepartner

⁹ Dette er i denne oppgaven definert som "brå død", jfr. s. 5.

¹⁰ Rundskrivene kan leses på: <http://www.kirken.no/oslo/doc/VEDLEGG%201%20-%20Rundskriv.doc>

¹¹ Jfr. s. 6-7

¹² Hvert politidistrikt i landet, og Sysselmannen på Svalbard, utgjør en lokal redningssentral (LRS) som trer i kraft ved behov i forbindelse med katastrofer og ulykker. LRS er definert i NOU:2001 31, se http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012001-020013/hov004-bn.html#hov4.3.1

¹³ I Bodø og Stavanger. Se for øvrig JDs rundskriv G-50/90

for ansatte i politidistriktet. Men Politipresten tilbyr som en del av Politiets service overfor publikum også krisestøtte i akutsituasjoner. Stillingen fungerer som stedfortreder for den lokale kirkelige tjeneste ved dødsbud og som koordinator for kirkens tjenester i katastrofesituasjoner.

Tidligere fantes det ingen organisert fordeling av belastningen med å melde dødsbudskap blant prestene. Selv om det allerede i 1990 var fastslått at prester har et medansvar i samarbeid med Politiet om melding av dødsbudskap, så ble denne ordningen ikke organisert på annen måte enn at Politiet kontaktet sognepresten i menigheten, som deretter avgjorde hvem som gikk med dødsbudskapet. Dette kunne førte til en skjev arbeidsbelastning, særlig i menigheter med kun en prest, og med mange dødsbud over kort tid. Belastningen ble også stor fordi mange dødsbud blir meldt om natten. Etter langt press fra fagforeningene TeOLOgene og Presteforeningen utredet KKD og det daværende Moderniseringsdepartementet en ny ordning, der arbeidsbelastningen mellom prestene skulle fordeles mer rettferdig enn datidens ordning la opp til. Dessuten krevde fagforeningene økonomisk kompensasjon når man utførte melding av dødsbud etter anmodning fra Politiet. Den nye avtalen ble vedtatt 24.2.2005, og trådte i kraft 1. juli samme år. Denne ordningen kalles ”Særavtale om beredskapsordning for prester under Kultur- og kirke departementet”, og i denne ordningen heter det at:

Formålet med særavtalen er å forsterke den kirkelige beredskap for å komme i møte behovet for uoppsettelige tjenester som prestatjenesten er pålagt å utføre, og å sikre at den enkelte prest får større forutsigbarhet i tjeneste og fritid¹⁴.

Denne avtalen regulerer flere aspekter som tidligere ikke var innarbeidet for menighetsprester, for eksempel inndeling av beredkapsområder¹⁵, beredskapstid og – periode¹⁶, vaktordninger, økonomisk kompensasjon, og tjenesteplikter i beredskap.

---

¹⁴ Hele særavtalen finnes på <http://www.lostat.no/spesial.aspx?m=15&amid=820v>

¹⁵ Beredkapsområdene utgjør stort sett prostiene, med noen unntak der enkelte bispedømmer har fått delt opp noen prostier pga lokale geografiske forhold. Totalt ble det opprettet 113 beredkapsområder.

¹⁶ Fra kl. 17.00 til kl. 08.00 hverdager, 08.00 til kl. 08.00 hellig/høytidsdager. En beredkapsperiode varer ei uke.

Pliktene for menighetsprestene er:

- *Gå med dødsbudskap*
- *Forestå soknebud som ikke kan utsettes*
- *Utøve sjelesorg i situasjoner der det ellers ville medføre fare eller unødig belastning å utsette tjenesten¹⁷*

Nøkkelordene for aktiviteten denne særavtalen regulerer er soknebud og uoppsettelige tjenester¹⁸. Det nye med denne avtalen er altså avgrensninger for presters arbeidsbelastning i forhold til klart definerte geografiske ansvarsområder og tid, og også den økonomiske kompensasjonen. Det er også flere heldige bivirkninger av dette; foruten at prestene opplever en mer stabil og rettferdig arbeidsfordeling og økonomisk kompensasjon sin innsats, så har også Politiet etter denne ordningen en klart definert vaktliste å forholde seg til. Dessuten er de fleste beredskapsområder utstyrt med en egen dedikert vakttelefon, slik at Politiet trenger kun ett nummer å forholde seg til, og oppnår da automatisk kontakt med vakthavende prest. Dermed forenkles oppgaven med å få tak i den vakthavende prest for Politiet slik at dødsbudskapet raskt kan overleveres til de pårørende, noe som er avgjørende; de pårørende har både krav på og behov for å få en bekreftet melding så raskt som mulig.

---

¹⁷ Jfr. Særavtalen.

¹⁸ Med soknebud menes tilkalling til syke og døende for å utføre en uoppsettelig tjeneste. Med uoppsettelig tjeneste forstås i denne sammenheng skriftemål, nattverd, dåp eller annen kirkelig handling. Sjelesorg som uoppsettelig tjeneste er avgrenset til å gjelde situasjoner der presten blir tilkalt for å avverge alvorlige situasjoner og kriser. Se for øvrig særavtalen

Del II: Metode, generelle sosiologiske teorier, metodiske valg og avgrensninger

Innføring i sosiologisk metode, intervju-teorier, og analyse av data.

Denne oppgaven fordrer en streng metodisk tilnærming av mange grunner. Når oppgaven baserer seg på muntlig overleverte data er det viktig å ha en strukturerende metode å organisere disse dataene etter, slik at de er kvalitetssikret etter faglig standard. Til dette trengs en innføring i sosiologisk metode som denne oppgaven gjennomgående har gjort nytte av. Det er et sentralt aspekt med oppgaver som nyttiggjør seg sosiologisk metode at de analyserer *menneskelige erfaringer*. Tove Thagaard definerer formålet med kvalitative studier slik:

”Et viktig formål med kvalitative studier er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener på bakgrunn av fylldige data om personer og situasjoner”¹⁹

Det handler altså om å belyse sosiale fenomener med data som har utgangspunkt i menneskers egen erfaring. Gjennom disse erfaringene analyseres og tolkes sosiale fenomen, det vil si fenomener som oppstår som følge av menneskelig aktivitet og samhandling. Det viktigste arbeidsredskapet som benyttes i slike studier er *intervjuet*. Intervjuet uttrykker på mange måter et menneskes selvforståelse. Alle valg en forsker foretar seg i en intervjusituasjon får direkte konsekvenser for dataene som samles inn. Det finnes to måter å samle data inn på gjennom sosiologisk metode. Den ene er den *kvantitative* som måler et gitt antall forekomster av et fenomen, gjerne i sammenligning med tilsvarende fenomen, og på bakgrunn av dette finner belegg til å trekke slutninger. En typisk variant av denne er spørreundersøkelsen. Den andre måten er det *kvalitative* intervjuet som måler sosiale prosesser mer dyptgående og søker å oppnå forståelse på bakgrunn av dette. Det forutsetter en relasjon til informantene²⁰, og skaper alltid en

---

¹⁹ Thagaard s. 11

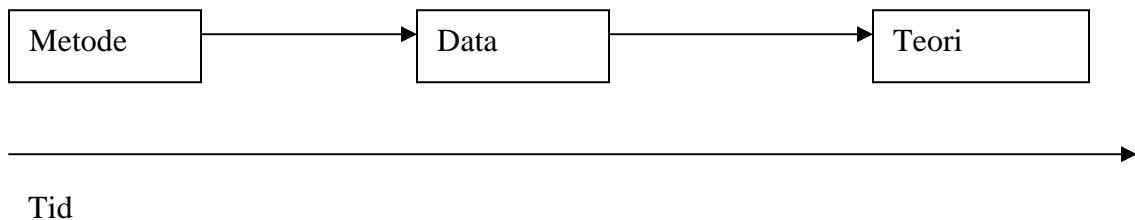
²⁰ Personer som intervjues i sosiologiske studier kalles *informanter*.

direkte kontakt mellom forsker og intervjuobjekt. Den kvalitative metode er med andre ord en gjennomgående *karakterisering* av et fenomen, med teksten etter datainnsamlingen som det sentrale uttrykk og arbeidsmateriale²¹. Kvalitative metoder handler om ”å få innsikt i grunntrekk og særpreg i et bestemt miljø.”²² og forskeren ”måler” *helhetsforståelsen* av informantenes virkelighet, og dette fordrer alltid en subjekt-subjekt – relasjon mellom forsker og informant som nevnt ovenfor.

Sosiologisk metode og teoriutvikling

Tradisjonelt vil et forskningsresultat være preget av en kronologisk sammenheng mellom *metode, data, og teoriutvikling*. Langs tidsaksen vil dette kunne uttrykkes slik:

Figur 1

Man forholder seg altså tradisjonelt strengt til en metode som man må argumentere for er vitenskapelig holdbar, deretter jobbe med datainnsamling og bearbeiding etter denne gitte metode, og forsvarer sine konklusjoner til slutt.

Det spesielle ved sosiologisk metode er at metodeutvikling, innsamling av data og analysen av disse data (teoriutvikling) skjer *parallelt*²³:

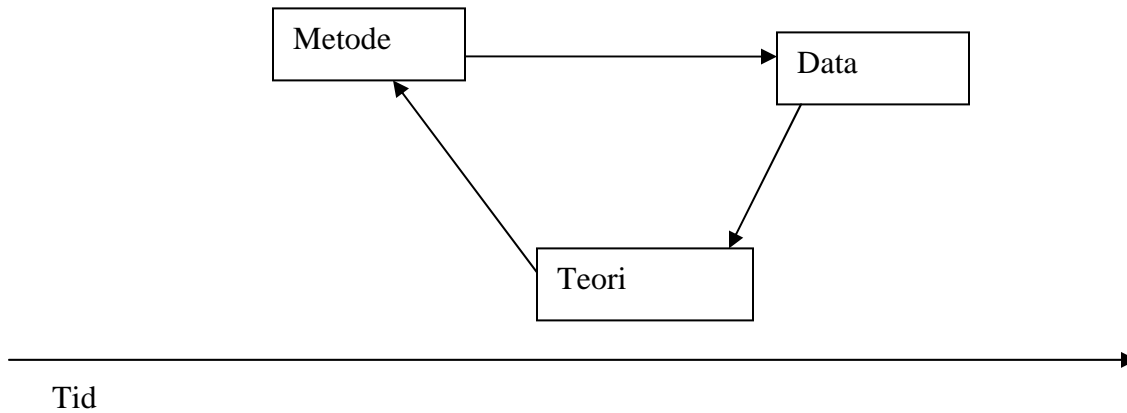
---

²¹ Repstad s. 11

²² Repstad s. 15

²³ Thagaard s 31ff

Figur 2

Det skjer derfor hele tiden en *dobbelt tolkningsprosess* i kvalitative studier mellom empiri og teori - mellom helhet og delhet: man tolker gjennomgående både analysemateriale samtidig som forholdet mellom metode, tilgjengelige data, og konklusjoner konstant revurderes.²⁴

Det sentrale begrepet i denne type forskning er *fortolkningsprosessen*. Det handler med andre ord om en *fenomenologisk* prosess der den subjektive opplevelsen og den dypere meningen i informantenes *erfaringer* blir forstått fra informantenes perspektiv. Disse fenomenene kan leses på flere måter; men det handler i bunn og grunn om å "*lese*" *kultur og sosiale fenomen som tekst*. Dette kalles av mange forskere for *Den tykke beskrivelsen*²⁵; altså ikke bare passivt beskrive et fenomen, men også aktivt komme til forståelse av hva informanten mener med sine *handling*.

Et viktig poeng er at fortolkningsprosessen skjer gjennomgående på flere plan:

- 1) Forskeren deltar selv i møte med informantene, og er derfor selv en del av forskningsresultatet på alle nivåer.

---

²⁴ Repstad s. 90

²⁵ Thagaard s. 35

2) Forskningen søker å avdekke handlingenes *symbolske* betydning, både de *erfaringsnære* betydningene som handler om informantens refleksjon rundt sin egen virkelighet, og de mer *erfaringsfjerne* betydningene som kan forklares via samfunnsvitenskapelige teoretiske begreper og terminologi som forskningen nyttiggjør seg av.

3) Forskeren søker å oppnå en tolkning av handlingenes skjulte/underliggende betydning som blir gjenstand for en konkluderende del av den kvalitative forskningen i en studie.

De *postmodernistiske* perspektivene på språket og dets konstituerende betydning for vår virkelighet, og kunnskapen om enhver forskers kontekstbundethet gjør at man må være oppmerksom på at resultatet alltid er et resultat av relasjonen mellom forsker og det som utforskes. Å være oppmerksom på denne innsikten kalles å innta *det konstruktivistiske perspektiv*²⁶. Særlig blir dette et viktig perspektiv i intervjusituasjoner. Det finnes ingen forutsetningsløs fortolkning, og det er derfor viktig at denne filtreringsprosessen som forforståelsen ("vorverstehen") gir er bevist.²⁷ Et viktig kriterium for prosjektet er den *faglige begrunnelsen* for problemstillingen. Man må kunne grunngi den *samfunnsmessige begrunnelsen for problemstillingen* slik at studiet blir gitt en samfunnsmessig kontekst.²⁸

*"Formålet med den kvalitative teksten er at den skal formidle en meningssammenheng som gir leseren en forståelse av de sosiale fenomenene teksten handler om"*²⁹

Intervjuer: Det strategiske utvalg, ulike teoretiske perspektiver på intervju, og intervjuguide

En definisjon på et intervju er: *en fylldig og omfattende informasjon om hvordan mennesket opplever sin egen livssituasjon*³⁰. Et intervju handler altså om en *subjektiv*

---

²⁶ Thagaard s. 39

²⁷ Repstad s. 86

²⁸ Thagaard s. 50

²⁹ Thagaard s. 193

gjenfortelling av hendelser. Planen for hvordan undersøkelsen skal utføres er selvsagt retningsgivende både for hvem som spørres, og hva det spørres om. Utvalget av personer som forskeren velger som informanter kalles *det strategiske utvalget*³¹. Enkeltpersonene i dette utvalget representerer med andre ord en større helhet. Personene i det strategiske utvalget må selvsagt inneha relevant kunnskap om det fenomenet som studeres. Andre personer med erfaring fra samme fenomen skal med andre ord til en viss grad kunne gjenkjenne resultatene. Samtidig står forskeren ene og alene ansvarlig for tolkningene og analysene i prosjektet. Forskerens forhåndskunnskap om informantenes situasjon er derfor både en styrke og en begrensning; det er positivt at forskeren er forsikret om informantenes førstehåndskunnskap om emnet, men jo mer forskeren er overbevist om at det strategiske utvalget han/hun har foretatt blant informanter er sakssvarende til studiet– jo mer har han/hun også lukket dette utvalget for andre erfaringer som kunne vært aktuelle for studiet. Det kan være både et problem og en gevinst at forskeren og informanten har noenlunde samme fagbakgrunn og befinner seg i samme språklige terminologi og tankemessige kodeks³². Det eksisterer flere teorier om hva et intervju egentlig gjenspeiler. Skjematisk kan disse teoriene illustreres slik:

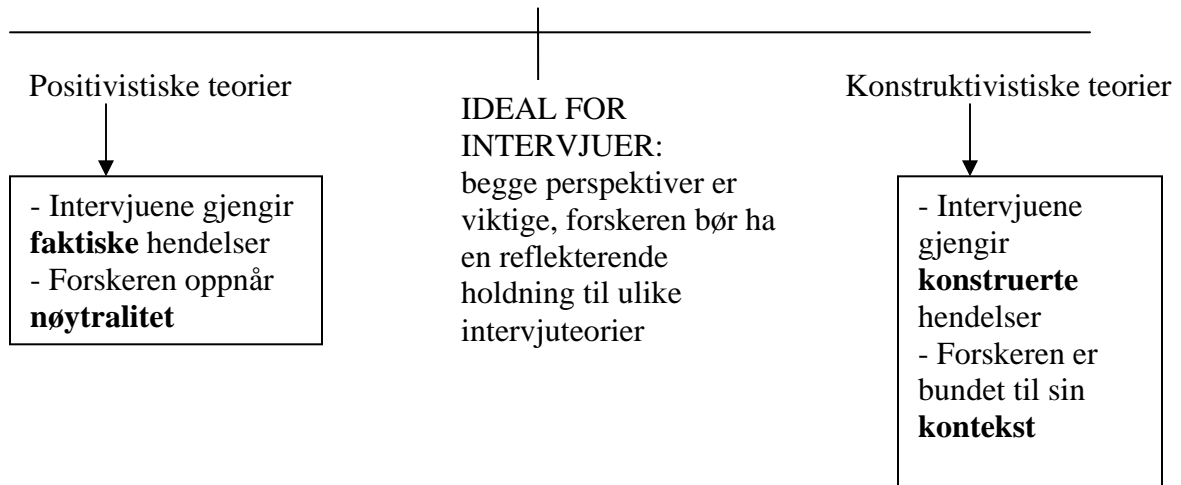
³⁰ Thagaard s. 79

³¹ Thagaard s. 50

³² Almås s. 15

Figur 3³³:

De kvalitative intervjuene kan gjennomføres med ulik struktur:

- En løs struktur, der spørsmålene hele tiden blir tilpasset til de temaer som informanten bringer opp
- En fast struktur, der spørsmålene er ferdig utformet på forhånd og forskeren forholder seg strengere til dette. En slik strukturering passer best når *sammenligning* er viktig.

Det kvalitative forskningsintervju organiserer seg vanligvis som et *delvis strukturert intervju* der tema blir fastlagt på forhånd, men *rekkefølgen* av spørsmål endres og tilpasses underveis. Denne struktureringen av intervjuet kalles en *intervjuguide*³⁴. Den må ikke være for generell, samtidig som den ikke har altfor ledende spørsmål.

Forskningsopplegget skal gi rom for *fleksibilitet*, slik at opplegget kan endres hvis dette er til fremme for prosjektet. En skal alltid være klar over at alle intervjuer skjer *retrospektivt* intervjuobjektene ser tilbake på sine opplevelser gjennom fortida. Dette kan være problematisk hvis erfaringene ikke er aktuelle da alle mennesker har "filtre" for sin egen erindring.³⁵ Intervjuer og informant vil alltid være "fanget" av de sosiale og følelsesmessige relasjonene mellom hverandre:

³³ Venstre-høyre – akse er kun illustrerende; de ulike teoriene om intervjuer kan ikke plasseres i en "politisk" venstre-høyre - akse

³⁴ Thagaard s. 86, Repstad s. 57, og Almås s.18. For denne oppgavens intervjuguide: se vedlegg.

³⁵ Repstad s. 71

”Relasjonen mellom forsker og informant er preget av et *samarbeid* som er rettet mot at forskeren søker å oppnå en forståelse av hvordan informanten opplever sin situasjon³⁶”

Dette relasjonelle samarbeidet innebærer at forskeren styrer datainnsamlingen samtidig som informanten har kontroll over sin egen medvirkning ved å definere *omfanget* av den informasjonen han/hun vil formidle til forskeren. Den sosiologiske metoden krever etiske betingelser som preger hele forskningsprosessen. Særlig gjelder dette det etiske ansvaret overfor informanten hva anonymitet angår. Det sentrale begrepet for å opprettholde informantens integritet gjennom forskningen kalles *det informerte samtykke*³⁷. Dette innebærer at informantene skal ivaretas i forhold til presentasjonen av resultatene i studiet, særlig at deres konfidensialitet skal være uomtvistelig ivarettatt gjennom en fullstendig anonymisering av resultatene slik at utenforstående ikke skal kunne ha tilgang til råmaterialet som intervjuene utgjør, og til hvem informantene er. Samtidig kan det informerte samtykke balanseres opp mot de kvalitative studienes fleksibilitet³⁸. Et annet aspekt som denne typen metode må sørge for er konsekvensene for informantene i ettertid av studiet; det skal ikke legges opp til en negativ oppmerksomhet for informantene i den forstand at informantene føler seg utsatt på noen måte etter å ha deltatt i en slik type studie. Det kan lett oppstå etiske problemer knyttet til hvordan informanten blir presentert i måten forskeren analyserer teksten på. Det er dermed essensielt å utforme teksten med tanke på at informantene får et innsyn i deres egne beskrivelser av fenomenet. Informanten har krav på beskyttelse av sitt eget privatliv, og forskeren må begrense beskrivelser som gjør informantene gjenkjennbare. Anonymitet er et problem hvis informantene befinner seg i samme nettverk, da det er lett å gjennomskue de anonymiseringstiltak forskeren har gjort i studiet. En måte å forenkle jobben med dataene på er *typologier* - å kategorisere informantene i ”*typer*” som konstrueres i forhold til prosjektet, og gjør det lettere å katalogisere og

---

³⁶ Thagaard s. 99

³⁷ Thagaard s. 21-25

³⁸ Thagaard s. 202

inndele datainnsamlingen.³⁹ ”Typene” må da konstrueres slik at de ikke virker begrensede, men frigjørende i forhold til å lettere strukturere datainnsamlingen. En må være klar over at i konstruksjonen av typologier spiller rollebegrepet et viktig element: Den rollen man har i en setting er en sum av a) de forventninger man selv har til rollen, og b) de forventninger andre har til den samme rollen. Begge deler er resultat av en *forventet adferd*.⁴⁰

Ulike analyser av innsamlede data

Det er flere måter å analysere innsamlede data på⁴¹:

Beretningsanalyse:

- Inneholder analyser av beretninger om *informantenes eget liv*, og fremstår nærmest en narrativ analyse, der det levde livets erfaringer står i fokus i analysen.

Historieanalyse:

- Analyserer et fenomen i lys av fenomenets tradisjonsmateriale, og organiserer disse ofte i suksess- og nederlagskategorier

Personsentrerte analyser:

- Personene som intervjues står i fokus gjennom utskrift av intervjuer, og analysen av disse intervjuene søker å oppnå en helhetsforståelse av det fenomenet som studeres.

Temasentrerte analyser:

- å sammenligne informasjon fra alle informanter, og forsøke å gå i dybden på de ulike temaene. Denne typen analyser holder temaet i fokus mer enn selve informantenes informasjon.

---

³⁹ Repstad s. 95

⁴⁰ Almås s. 19

⁴¹ Thagaard s. 108-149

Analysen handler i bunn og grunn om å *ekspliserte* data – la det som er viktig for studiet bli sammenfattet og kategorisert. Dette handler om *identifisering av mønstre* i datamaterialet (altså intervjuene) for å gjenkjenne tema som bringes opp. Analysen skjer altså *induktivt*⁴²: det teoretiske perspektivet utvikles på grunnlag av analyse av dataene, og fortolkningen av dataenes meningsinnhold. Analyse av data utgjør den prosessen der data blir organisert strukturelt slik at de kan tolkes. En tolkning er en *begrunnet vurdering* av data i forhold til de problemstillinger som tas opp.

En kvalitativ studie er altså i bunn og grunn resultatet av forskerens fortolkninger av et gitt datamateriale. Gjennom forskerens fortolkninger og de systematiske bearbeidelser av data som analysene representerer skjer det en *teoriutviklende* prosess. Hver teoriutvikling skal være basert og fundert i data for undersøkelsen, slik at hver teori har sitt utspring kun i datamaterialet. Dette kalles ”*grounded theory*”⁴³. Men denne teoriutviklingen er fullstendig avhengig av *troverdighet* til at forskningen utføres på en tillitvekkende og ansvarlig måte. Forskeren må selv argumentere for dataenes troverdighet, og resultatenes bekreftbarhet er dermed uløselig knyttet til tolkningen av resultatene⁴⁴. Forskeren har med dette en bestemmende innflytelse på den analysen som utvikles. Summen av a) forskerens analyse og b) informantens selvforståelse utgjør *den teoretiske bredden* i sosiologisk metode, og er denne metodens absolutte styrke⁴⁵.

---

⁴² Thagaard s. 169

⁴³ Repstad s.84. På norsk: ”jordet” teori – henspiller på at teorien er festet til ”jorden”/grunnlaget, nemlig dataene som grunnlag for teoriutviklingen.

⁴⁴ Thagaard s. 178 og 181

⁴⁵ Thagaard s. 204

Applisering av metode i denne oppgaven: metodiske valg og avgrensninger

Oppgaven fordrer en avklaring på de metodiske valgene som er foretatt, og hvordan den sosiologisk kvalitative metode er applisert i denne gitte konteksten. Denne oppgaven har som basis å undersøke en gitt mengde presters erfaringer med det å melde dødsbudskap. Hovedfokuset ligger dermed på hva informantene selv har brakt fram av erfaringer, gjennom det de har valgt å fortelle meg som forsker. Samtidig vil alle forsøk på konklusjoner og analyser også være et resultat av forskerens valg og betrakninger.

Det strategiske utvalget

Som forsker er det jeg som foretar et utvalg av mennesker som deltar i en studie. Dette er en stor avgrensning i seg selv. Det strategiske utvalget skal både være representativt for fenomenet som studeres i sin helhet, samtidig som det er enkeltmenneskers erfaring med et fenomen som skal analyseres og det er derfor en fordel å få fram et spekter av ulike meninger for å belyse flere sider ved et fenomen. I tillegg må antallet i dette utvalget stå i forhold til oppgavens størrelse generelt. Dessuten er det mange praktiske ting å ta hensyn til, som for eksempel tidsbruk ved reising, etc. Jeg valgte derfor, i samråd med veileder, å sette sammen et strategisk utvalg bestående av følgende karakteristika⁴⁶:

- 1. Informantene skulle være menighetsprester og ikke institusjonsprester eller lignende.**
  - i. Det er menighetsprestene i Den Norske Kirke som har stått ansvarlig for meldingen av dødsbud og det er de som er omfattet av den nye ordningen.
- 2. Prestene i undersøkelsen skulle jobbe i menigheter i eller i nærheten av Oslo, og helst ha vært ansatt i minimum 3 år.**

---

⁴⁶ Veileder er kun informert om karakteristika ved det strategiske utvalget og ikke dets medlemmer, for å ivareta deres anonymitet.

- i. Dette er mer et praktisk hensyn, da det ikke finnes midler eller tid til å gjennomføre intervjuer i andre deler av landet.

3. Utvalget skulle bestå av 4 prester

- i. Dette er et valg jeg har foretatt, og diskutert med andre som har skrevet lignende oppgaver. I lys av størrelsen og omfanget på denne oppgaven (1 semester) mener jeg dette vil være et tilstrekkelig utvalg av erfaringer med å melde dødsbudskap

4. Utvalget skulle være sammensatt av både kvinnelige og mannlige prester, med forskjellig alder og arbeidserfaring.

- i. I utvalget ble tre kvinner og en mannlig prest intervjuet
- ii. Prestene var i alderen 35-60 år

5. Utvalget skulle bestå av prester som jobbet i ulike menighetskontekster, slik at de representerte menigheter både fra ulike steder og sosiale sammenhenger i området i og rundt Oslo.

- i. De fire prestene i det strategiske utvalget er prester fra følgende sammenhenger:
  - 1. Oslo Vestkant
  - 2. Oslo Indre Øst
  - 3. Drabantby i Oslo
  - 4. ”Landsby”⁴⁷ i nærheten av Oslo
- ii. NB! Denne inndelingen fungerer også som den typologiske strukturen som intervjuene er organisert etter

Prestene ble deretter kontaktet og forespurt om de ønsket å delta i denne undersøkelsen. Samtlige jeg spurte ønsket dette, og stilte seg disponible for intervju.

---

⁴⁷ Jeg har valgt å definere menigheten i det mer landlige området i denne oppgaven for en ”landsbymenighet”, da jeg synes det er et mer treffende begrep. Det dreier seg altså om et område som både fysisk og sosialt bærer preg av en landlig tilværelse, for eksempel i form av lavt innbyggertall i forhold til kommunens størrelse, og få muligheter til kulturelle tilbud.

Intervjukonteksten

Prestene ble intervjuet av meg på dagtid på deres respektive prestekontorer. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd, i tillegg til at jeg førte notater på intervjuguiden. Jeg forholdt meg relativt tett til denne intervjuguiden, noe som førte til at jeg hadde sammenlignbare resultater fra alle fire prestene å forholde meg til under analysedelen av oppgaven. Prestene hadde også på forhånd fått tilsendt informasjon om oppgaven etter at de hadde takket ja til å delta, og var på den måten forberedt på hva slags erfaringer jeg var ute etter. Selve intervjuene tok ca en time pr. intervju. Prestene er gjennomgående anonymisert i forhold til navn i oppgaven, men en del fakta om prestenes biografi og menighetene de jobber i er tatt med for å dokumentere ulike kontekster for deres erfaringer med å melde dødsbud. Prestene har fått psevdonymer som tilsvarer deres menighetstilknytning, for eksempel ”vestkantprest”, ”drabantbyprest”, etc. Jeg erfarer at prestene har stor grad av ”samtykkekompetanse”, dvs. at de har forholdt seg positiv til å stille opp til intervju samtidig som de selv har begrenset informasjon om enkelterfaringer ved at de har blitt anonymisert. Prestene har for eksempel ikke nevnt spesifikke navn i forbindelse med hvem de har meldt dødsbud til. Dermed er også ”sekundærinformantene”⁴⁸ også forblitt anonyme i denne oppgaven.

Analyse

Det var flere analyseperspektiv som var aktuelle for denne typen oppgave. Man kunne hatt en temasentrert analyse, og latt hver enkelt prest kommentere ulike perspektiv; for eksempel ulike måter å presentere dødsbudskapet på, erfaringer fra samarbeid med Politiet, etc. Men jeg har valgt å la denne analysen være en *personsentrert analyse*⁴⁹, der de ulike erfaringene prestene hadde fra å melde dødsbudskap ble gjengitt av hver enkelt prest gjennom intervjuene, og deretter sammenlignet i analysedelen. Gjennom dette oppnås at fire ulike perspektiv fra fire ulike menighetskontekster først taler for seg selv, samtidig som mine slutninger blir gjenstand for analysedelen av oppgaven. Det er da fire

---

⁴⁸ Summen av alle pårørende prestene har meldt dødsbud til

⁴⁹ Se s. 19

enkelstående erfaringer som får ”stå på egne ben”. Samtidig representerer informantene ulike erfaringer fra bestemte områder, noe som i seg selv er aktuelt for sammenligning for å se om de ulike menighetene fordrer ulike måter å takle oppgaven med å melde dødsbudskap på. Derfor er intervjuene med hver enkelt prest gjengitt i sin helhet under respektive typologier, og ingen analyse blir foretatt som en del av gjengivelsen av intervjuene, men dette skilles ut som en selvstendig prosess i analysekapittelet⁵⁰.

---

⁵⁰ Side 49-59

Del III: Intervjuene med prestene

Drabantbypresten

Drabantbymenigheten i denne oppgaven er en menighet i Groruddalen. Den er preget av en flerkulturell sammensetning⁵¹, og mange kommunale leiligheter. Det er ett av områdene i Oslo som mottar mest sosial stønad per innbygger. Det er nesten ikke eneboliger i sognet – de aller fleste bor i blokkleiligheter. Presten beskriver menigheten slik:

Jeg ser at i vår menighet er det en stor andel i 50-årene vi begraver, altså ikke særlig gamle mennesker. Det har litt med de sosiale forhold og sykdomstrender her. (...)

Jeg er redd for å stigmatisere bydelen og folkene som bor her. Men vår menighet har mange spesielle trekk ved seg som man kan lese i statistisk materiale; det er for eksempel lav andel med høy utdanning. Det er sannelig ikke mange akademikere jeg har begravd. (...) Det er viktig for meg å si at dette ikke handler om kvaliteten på mennesker, men det sier noe om ressursene her. Det er svært meningsfylt å være menighet her. Kanskje er det en slags "Bymisjonsmenighet"? Det er utpreget lav terskel her, men det krever mye ressurser å møte folk på en ordentlig måte. Det er lite snobberi og mye direktehet i denne menigheten. Folk snakker rett fra levra.

Drabantbypresten er kvinne, 55 år, og har jobbet 7 år i denne menigheten. Hun er utdannet fra MF, ble ordinert på begynnelsen av 80-tallet, og har tidligere erfaring som sykehusprest og fra Kirkens Bymisjon. Hun har en bred erfaring med å melde

---

⁵¹ Over 50% er flerkulturelle eller minoritetsspråklige i bydelen menigheten ligger i.

dødsbudskap – hun anslår at hun går med 5-10 dødsbudskap i året. Hun er glad for den nye vaktordningen som er etablert i prostiet. En positiv bieffekt med denne ordningen er at nå registreres meldingene om dødsbud mer aktivt både hos Politiet og prestene. Men et problem er at når denne vaktordningen skjer prostivis er at det må innarbeides rutiner for at vakthavende prest som melder dødsbudskapet tar kontakt med de lokale prestene så fort som mulig. Hun har vært ut for en uheldig episode der vakthavende prest ikke varslet til henne at en ung mann hadde tatt selvmord, og dermed kom hun for sent inn i det sørgende miljøet rundt den døde.

Hun mener rammen rundt dødsbudskapene er forskjellig fra gang til gang. Likevel har hun opparbeidet seg en del rutiner rundt meldingen av budskapene. Det avgjørende når Politiet ringer er å notere ned alle opplysninger veldig nøye, og dobbeltsjekke alle personalia. Det er utrolig viktig at alle opplysninger om den avdøde er korrekte, og hun bruker tiden i bilen på vei til de pårørende til å memorere så mye som mulig av opplysningene om den avdøde. Når Politiet har varslet må man dra så raskt som mulig – det haster, slik at pårørende ikke får beskjed via media eller rykter. Særlig i forbindelse med ulykker haster det å være tilstede tidlig, slik at de pårørende får overbrakt dødsbudskapet på en verdig måte før for eksempel media. Det er viktig å memorere når dødsfallet skjedde, under hvilke omstendigheter, og også hvor den døde er anbrakt, og om de kan se den døde. En stor utfordring i dette området er at de fleste bor i blokkleiligheter, og ofte er usikkerheten stor om man i det hele tatt kommer seg inn:

Det er en stor utfordring med blokkene; hvordan kommer man seg inn? Det hender at folk ikke svarer, hva gjør man da? Skal man reise hjem? Jeg har også opplevd å ikke bli sluppet inn fordi det er natt og mange er skeptiske til å åpne fordi de ikke tror på at det er en prest som kommer. Det er den første spenningen forbundet med å melde dødsbudskap; kommer jeg i det hele tatt inn til de det gjelder? Jeg har også måttet gå fra dør til dør i en blokk for å finne rette vedkommende, og jeg måtte da ha nær kommunikasjon med Politiet. Jeg ber alltid: ”Kjære Gud, vær med de menneskene dette gjelder”, og jeg kjenner alltid på hjertebanken før jeg ringer på. Du vet aldri hvilke konsekvenser dette får for

de pårørende for resten av livet. Jeg bruker alltid rundsnipp. Når jeg vet at jeg står foran riktig dør viser jeg meg som prest. Mange skjønner at jeg kommer med en tragisk beskjed når jeg kommer med rundsnipp, deres første reaksjon kan være: "Å, er det Ola?" Når jeg først har kommet inn sier jeg: "Jeg har noe trist å fortelle deg, kan vi gå og sette oss?" Da skjønner de at noe forferdelig har skjedd. Jeg venter alltid til pårørende har satt seg. Jeg prøver å gjøre det så raskt og effektivt som mulig; "Jeg heter NN, jeg er prest, og jeg har en trist melding å komme med. Du er AA, mor til BB? Hun er død." Jeg må hele tiden få bekreftet at den personen jeg snakker med virkelig er den personen som skal ha budskapet. (...) Jeg har flere ganger opplevd at pårørende har ventet på denne beskjeden, særlig foreldre til rusmisbrukere. De får en beskjed de har lenge fryktet å få. Jeg må alltid presentere budskapet med en gang, og jeg fordekker ingenting av de opplysningene jeg har om hva som faktisk har skjedd. Jeg beregner alltid god tid. Den tid de ønsker av meg, den gir jeg! Det handler om å se de pårørende vel i havn så mye som det går an.

For henne er prestens tilgjengelighet etter et meldingen av et dødsbudskap viktig. Det handler om å gjøre seg selv tilgjengelig, og gi de pårørende en trygghet på at presten kan nås.

Jeg etterlater mitt eget kort. Det at jeg etterlater kortet betyr også – og det gjør jeg alltid oppmerksom på – at jeg er tilgjengelig. Trenger de å ringe meg skal de ha en åpen linje. Det hender at pårørende ringer tilbake. Uansett tar jeg kontakt noen dager etter.

Hun har til nå alltid gått alene med dødsbudskapet. Men det er situasjoner hvor hun selv har blitt angrepet av pårørende, eller at profesjonell hjelp har måttet blitt tilkalt i etterkant.

Jeg har alltid gått alene. Men jeg skjønner de prestene som velger å ha med seg noen. Har også vært med Politiet på selve åstedet. Det hender at en familie

trenger en prest, selv om de har fått dødsbudskapet tidligere på kvelden. Jeg er ikke redd når jeg melder dødsbudskap, men synes det er godt å ha telefonen klar. Det har hendt at jeg har måttet tilkalle psykiatrisk legevakt. Det er mange forskjellige reaksjoner fra gang til gang. Jeg har opplevd at noen pårørende angriper meg fysisk, mens andre er helt apatiske. Dette varierer veldig etter hvilken forfatning de selv er i. Noen ganger er de pårørende selv dopet eller i psykisk ubalanse. Men hvis man kan definere "normalsituasjonen" så er det gråt og sammenbrudd. Det er vanskelig å gå fra folk når de blir helt apatiske og ikke sier noe. Jeg kan ikke gå fra folk før noen slektninger eller venner har kommet, og jeg har forsikret meg om at de pårørende ikke er alene

Presten er opptatt av menighetens kontekst og hvordan dette preger arbeidet med å melde dødsbudskap i en drabantbymenighet i Oslo. Hun mener det er klare sammenhenger mellom hvordan menneskene i en drabantby lever og bor – og med de dødsbudskapene prestene i menigheten går med.

Jeg tror det som er spesielt her handler om boformene. Det hadde vært spennende å lage statistikk over dette. Når det gjelder dødsbud så handler det ofte om trafikkulykker med ungdom involvert, selvmord, og overdose. Vi snakker mye om det blant kollegaene her at det er stor sosial nød og fattigdom her i området, og mye psykiatri. Psykiatri krever mye ressurser. Det er også et flerkulturelt område, med en stor andel som ikke er kristne. Her er det mange kommunale leiligheter, og vanskelig å finne fram pga. manglende navneskilt og lignende. Pårørende er heller ikke alltid på den adressen de blir oppgitt å være på. Det er et spenningsmoment i denne delen av byen. Veldig mange dører har ikke skilt med navn på, kanskje gjør de dette for deres egen sikkerhet; mange er redde for å bli "funnet". Folk kjenner ikke hverandre, og det er også mye gjennomtrekk. Folk flytter mye her, og det er nok få rike mennesker på penger og gods. Mange eneboere bor her, og disse trenger jo relasjoner. Det er godt at det er lav terskel her, men det krever mye ressurser å møte folk på en ordentlig måte.

Presten er av den oppfatning at denne oppgaven hører helt naturlig til prestedtjenesten. Selv i et flerkulturelt samfunn har hun opplevd det som positivt å være prest og melde dødsbudskap, og hun har også erfaring fra å melde dødsbudskap til en muslimsk familie. For henne handler dette om å tørre å slippe seg løs fra det trygge, og opplevelsene av det å melde dødsbudskap er med på å utruste prestene.

Jeg tenker at det hører naturlig til prestedtjenesten. Vi er ordinerte til å forvalte Ord og Sakrament, men også til å trøste og drive sjelesorg. Derfor er det en helt naturlig del av tjenesten. Vi har en kompetanse ut fra de erfaringene vi har med mennesker i forhold til sorg og død. Men like viktig er at vi har godt av å gå inn i dette som prester. Det handler om mot til å gå inn i det ukjente, her er det tynne vegger. Men dette er med på utruste oss som prester. Vi utvikler oss veldig som mennesker i dette arbeidet. Dette gir noe til vår forkynnelse og vår formidling generelt. Og det gir oss et perspektiv på hva Kirken og evangeliet er. (...) Jeg har også gått med dødsbud til en muslimsk familie en gang. Jeg skjønnte at det kunne være en muslimsk familie på navnet til pårørende. Imamen hadde allerede kommet, sammen med en stor mengde slekt og venner. Etterpå gav de uttrykk for at det var godt at nettopp presten kom med dødsbudskapet, fordi at den som kom med dødsbudskapet visste hva det var å tro på Gud.

Hennes naturlige holdning til prestenes formidling av dødsbudskapet henger også sammen med at hun føler at hun representerer Kirka og ikke henne selv når hun går til pårørende med dødsbudskap. Men samtidig erkjenner hun at samfunnet har nok tillagt prestene denne oppgaven fordi prestene innehar en god kompetanse på død og sorgarbeid

Først og fremst er jeg representant for kirken. Når jeg går med rundsnipp, så er man synlig som en kirkens representant, som en prest i tjeneste. Men jeg er også en kompetent person i sorg og krise, dette er en ressurs som er god for meg å ha i tjenesten, fordi i vårt samfunn kommer prester inn naturlig i forhold til død og

begravelse. Kanskje har samfunnet erfart at prester har god kompetanse på død og sorgarbeid.

Hun mener hun fikk lite forberedelse fra utdannelsen til oppgavene med å melde dødsbud. Den kompetansen hun har opparbeidet seg har handlet om veiledning og personlig utvikling. Mye av det hun har lært av rutiner og lignende i forbindelse med melding av dødsbudskap har hun fra Politipresten.

Det var svært lite fra utdannelsen, bare litt på Praktikum, i forbindelse med veiledning der. På 70-tallet, da jeg ble utdannet, var det lite i utdannelsen som dyktiggjorde prestene til disse typer handlinger. Det var alt for mange oppgaver som ble tillagt en prest som handlet om en brå og rå død, der det var en forventning at presten skulle beherske dette uansett. Det var andre ting enn utdannelsen som dyktiggjorde meg; for eksempel personlig utvikling og veiledning. Men det fantes ingen institusjonalisert veiledning i forbindelse med dette. (...) Politipresten har vært mye brukt, og har vært en veldig god ressurs, både i forbindelse med veiledning og drøfting av hvorvidt man burde gjort det annerledes.

Hun er selv svært fornøyd med at prestene har fått i oppgave å overbringe dødsbudskap. Det er en ordning mange er fornøyde med, og hun kan heller ikke se at det har vært overanstrengende for hennes egen del.

Jeg er veldig fornøyd med at presten gjør dette. Du kommer i kontakt med mange i forbindelse med død, men her kommer man inn helt tidligst i prosessen, når det er mest bruk for deg. Og jeg tror mange er fornøyd med at Kirka er der i denne fasen og bidrar. Min erfaring er at prester gjør dette på en god måte, jeg har ikke hørt om noen som ikke har satt pris på prestens arbeid i disse situasjonene. Jeg opplever det heller ikke overanstrengende i forhold til tidsbruk; dette er mer snakk om noen punktuelle hendelser i løpet av året. (...) Det gir en utrolig verdifull erfaring, rett og slett. Jeg ser det som en viktig oppgave, og jeg føler at

jeg gjør en viktig jobb. Det er erfaringer jeg ikke ville vært foruten, og jeg er takknemlig for at jeg har fått gjort det. Det beriker prestedtjenesten.

Landsbypresten

Landsbymenigheten i denne oppgaven befinner seg et godt stykke utenfor Oslo, men med gode og hyppige kommunikasjonsmuligheter inn til byen. De fleste innbyggerne her jobber i Oslo. Det er over 17000 innbyggere i kommunen, men det er likevel ikke noe klart sentrum i kommunen. Så og si alle husstander er eneboliger.

Landsbypresten i dette intervjuet er 60 år, kvinne, og utdannet fra MF. Hun har tidligere vært musikkpedagog og kateket i landsbylignende menigheter i østlandsområdet, men begynte på utdannelsen som prest i voksen alder, og var ferdig ved årtusenskiftet. Hun har anslagsvis gått med 7 dødsbudskap totalt, 2 før hun begynte i denne jobben. Hun anslår at det skjer 1-2 ganger i året, men det er ikke ført noe statistikk over hvor mye de andre prestene i prestegjeldet (3 prester)totalt har gått med dødsbudskap.

Jeg tror vi går oftere med dødsbudskap i denne menigheten enn i de andre menighetene jeg har arbeidet i. Det er relativt mye selvmord i denne menigheten. Vi er også nært Oslo. Nærheten til Oslo spiller inn, særlig i forhold til ungdommer, fordi det skjer ikke mye her ute. Mange av våre ungdommer drar ofte til byen for å finne på noe. Ungdommene har ikke noe fast miljø i Oslo, og mitt inntrykk er at de driver mye gatelangs der.

Landsbypresten mener at det er vanskelig å etablere en rutine for melding av dødsbudskap når konteksten for hvert dødsbudskap er så forskjellig. Likevel vil det etter tid etablere seg visse ”teknikker”.

Det er forskjellig fra gang til gang. For eksempel er det stor forskjell å komme til mor og far til en tenåring og fortelle at barnet deres har dødd av en overdose i Oslo enn å komme til et voksent ektepar at sønnen deres er død av naturlige

årsaker. Likevel har jeg opparbeidet meg en del teknikker, men det blir aldri rutine. Jeg har gjerne noen formuleringer klar for å møte dem i det de åpner døra. De fleste skjønner hva som har skjedd fordi de ser at jeg er prest pga. rundsnippen, og de spør ofte umiddelbart ”Hvem har det skjedd noe med?” Da er det i grunnen like greit å stikke hull på ballongen så tidlig som mulig så de slipper å gå med den spenningen. Det er faktisk ikke alltid den de hadde fryktet, eller den de hadde tenkt først på. (...) Det jeg sørger for å vite er: hvem kan de ta kontakt med? Hvem kan svare på det jeg ikke vet? Hvor befinner den døde seg? Jeg sørger for at all informasjon fra Politiet er skrevet ned før jeg går. Jeg opplever alltid en ryddighet og profesjonalitet hos Politiet, og jeg får den informasjonen jeg trenger. (...) Men det varierer alt etter hva som har skjedd, og hvordan familien tar det. En gang opplevde jeg at en familie ante at noe var galt, og min rolle ble da å bekrefte dette. Familien var urolig fordi sønnen ikke kom hjem, og når de så at jeg kom skjønnte de sammenhengen. Når det er helt uventet blir det annerledes. Alt kommer an på situasjonen, det finnes ingen mal man kan bruke.

Landsbypresten velger å gå alene når hun melder dødsbudskap. Hun stoler på at Politiet ville gitt henne den assistanse hun ba om hvis omstendighetene har krevd det.

Hittil har jeg gjort det. Men det har jo handlet om hvem jeg skal gå til, hva slags miljø det er. Hvis miljøet var belastet og jeg ble advart av Politiet ville jeg bedt om assistanse, og det er jeg trygg på at jeg ville fått. I de situasjonene jeg har vært i har det vært nok å bare være en, men for eksempel hvis jeg var klar over at det var mange små barn og kun en voksen tilstede der jeg skulle melde dødsbudskapet ville jeg nok ønsket at det var noen som også kunne komme og ta seg av barna.

Den vanligste reaksjonen hun har opplevd er en spontan benektelse. En av hennes viktigste oppgaver mener hun er å være hos de pårørende helt til hun har forsikret seg om at budskapet har nådd inn. Tiden dette tar varierer veldig fra gang til gang.

De tror det ikke. De benekter det gang etter gang: "Det kan ikke være sant", sier de pårørende hver gang. De forneker det lenge. Det tar lang tid før det går opp for dem. Det kan virke brutalt. Detaljene må fortelles om og om igjen. Det er derfor viktig å ha avklart så mange detaljer som mulig på forhånd, og jeg snakker helst med den i Politiet som har vært tilstede på åstedet. Det handler om å bekreftede deres verste anelser, og samtidig kunne fortelle det om igjen flere ganger til jeg føler at virkelighetsorienteringen av det som har skjedd har nådd inn. For mange blir et dødsfall også det å bryte de daglige rutinene hvis man har en tett relasjon til avdøde; "Nå kan jeg ikke ringe til mor hver dag lengre, og vi skal ikke ses igjen". Før jeg går må jeg ha forsikret meg om at de må ha forstått hva som har skjedd, jeg kan ikke gå før. Det har hendt at jeg har vært der så kort som en halvtime. Andre ganger sitter jeg flere timer. Det vanligste er at de orienterer seg framover; "Hva gjør vi nå? Hva skjer?" Det handler om å ta kontakt med andre pårørende, Politiet, mange ønsker også å se liket, de må kontakte et gravferdsbyrå, "hvordan griper vi dette an?" Det er de tre tingene jeg sørger for at de pårørende tenker på mens jeg er der; Varsle – ta kontakt med pårørende – begravelse. Mange begynner allerede da å organisere detaljene i forbindelse med gravferd. Det har hendt at jeg har vært hos en familie hver eneste dag fram til begravelsen og også i tiden etterpå. Det er viktig å se an hva slags behov de pårørende har, dette varierer veldig.

Hun ser en sammenheng mellom hennes kontekst som prest på landet, og de dødsbudskapene hun og andre prester har meldt i de årene hun har jobbet der. Mye av dette handler om nærheten bygda har til Oslo.

Det er relativt mange unge blant de vi melder dødsbudskap om. Vi har hatt flere selvmord og overdoser den siste tiden. Det er lite å ta seg til, og ungdommene trekker inn til Oslo. (...) Noen selvmord blant ungdom har vært preget av psykisk ubalanse og de pårørende har vært klar over dette. Andre ganger har det kommet som lyn fra klar himmel. Det har ikke skjedd på en stund nå, men for 1-2 år siden vil jeg anta at alle ungdomsskoleelevene i området kjente eller viste om noen som hadde tatt selvmord.

Landsbypresten mener at det er ikke bare prester som kunne gått med dødsbudskap, og at dette handler om rolleforventning til prester som er en arv fra tidligere tider, samtidig som det handler om den kompetanse en prest har på sorgarbeid. Når hun melder dødsbudskap er det mer det offisielle samfunnet hun representerer enn sin egen kompetanse eller Kirka.

Egentlig kunne Politiet like godt gjort det, det hadde vært det mest naturlige, siden de har vært på åstedet og vet mer enn prestene. Men det handler nok mye om presterollen i samfunnet vårt. Presten handler om liv og død. Veldig ofte er prestene inne i forhold til begravelsen. Hos oss prøver vi å gjøre det slik at den presten som har meldt dødsbudet også er den presten som forretter i begravelsen. Og da har vi en mulighet til å være tilstede gjennom hele prosessen; fra det øyeblikket de har fått beskjeden og til begravelsen, og også etterpå hvis det er ønskelig. Jeg tror at i slike situasjoner er det viktig at det ikke blir for mange ulike mennesker å forholde seg til. Men for eksempel en psykiatrisk sykepleier kunne gjøre en like god jobb som det vi gjør. Jeg tror det er en oppgave som er tillagt oss fordi det henger litt igjen av gamle rolleforventninger til presten. Når vi kommer der med rundsnippen gis det også et signal på at noe alvorlig har skjedd. Dessuten handler det også om den sjelesørgeriske dimensjonen som

mennesker forventer av oss. Vi har lært noe, vi har en viss kompetanse på sorgarbeid. (...) Jeg føler på mange måter at det er en naturlig oppgave som prest. Men vi er ikke de eneste som kan gjøre det. Vi må være oppmerksomme på å videreformidle pårørende til andre fagfolk der det er behov for det. (...)Jeg føler ikke at jeg representerer meg selv. Jeg vet ikke helt om jeg vil si at jeg representerer Kirken heller; Jeg representerer det offentlige, jeg kommer på vegne av noen. Det er lagt ned noen føringer i samfunnet på at denne tjenesten er det vi prester som gjør. (...) Det handler nok både om rollen som den som har ansvaret for begravelser, og om vår kompetanse. Tidligere i bondesamfunnet var nok presten en mye mer sentral skikkelse: presten fulgte familien fra vuggen til graven i bondesamfunnet, og var en mye større del av dette samfunnet. I dag tror jeg det handler om den utdanning vi har fått; å kunne være tilstede for mennesker i krise. Det gjelder ikke bare kriser i forbindelse med dødsbudskap. Ofte trenger man en annen å snakke med og presten kan snakke og lytte, og den strenge taushetsplikten prestene er underlagt er verdsatt av mange. Presten har krisekompetanse. Vi prestene er også med i kriseteamet i kommunen her. Jeg synes det er helt greit at vi gjør det, samtidig så er det mange ganger Politiet egentlig like gjerne kunne gjort det. Det kommer litt an på situasjonen.

Men hun føler ikke at overlevering av dødsbudskap er noe som kan læres i gjennom studiene. Selv opplevde hun at det var relativt lite om dette i studietida, men at den erfaringen hun har opparbeidet seg er det avgjørende.

Det var noe om det i studietida, men jeg tror dette handler om de tingene du kun lærer av erfaring. Jeg hadde noen med meg de første gangene, det var i studietida mens jeg jobbet som vikar. Jeg kunne observere hvordan prestene der overleverte dødsbudskapet slik at jeg slapp det de første gangene, samtidig fikk jeg følge familien videre. Jeg hadde blitt livredd for å gjøre feil den første gangen, så jeg har vært heldig.

Hun er opptatt av at prester bør speile sine erfaringer fra det å melde dødsbudskap med andre for sin egen del.

Det er tøffe opplevelser. Politiet har alltid lagt inn en debriefing etter tøffe hendelser, og det har vi også mulighet for, det kommer an på situasjonen. Jeg har brukt kollegaer her til å snakke om det, og jeg bruker ikke nødvendigvis prester til denne oppgaven. Men det er ikke alltid jeg føler behov for dette. Samtidig så møter du deg selv i døren, og av og til blir ting som har skjedd i ditt eget liv veldig tydelige. Det er viktig for en prest å bearbeide egne problem slik at jeg er tilstede for de pårørende. De problemene jeg selv har må jeg ”parkere” og snakke med noen om etterpå.

For henne har det å melde dødsbudskap til pårørende klare teologiske poeng. Det handler for henne som prest både om å bringe Guds omsorg inn i en ekstrem situasjon – og samtidig åpne opp for klagen til Gud. Hun ser det meningsfullt å være prest i en slik situasjon, og opplever den tilliten de pårørende viser henne som rørende og sterkt.

Jeg opplever det som meningsfullt å komme med et meningsløst budskap. Det å være tilstede for mennesker som er i krise som trenger hjelp og også bringe Guds omsorg på en forsiktig måte inn i situasjonen føles meningsfylt. Jeg ber alltid for dem før jeg går. I noen sammenhenger hjelper jeg dem også til å klage til Gud. Det å sette ord på klagen er også meningsfylt. Men jeg vil jo helst slippe å gå med budskapet fordi det er så brutalt, uansett situasjon. Jeg har ikke opplevd at det har blitt for brutalt for meg, men for noen prester er det så tøft at de bør slippe. Det handler om hva slags opplevelser man selv har med seg i livet. (...) Når omstendighetene er som de er, er jeg glad for å få lov til å gå et lite stykke vei sammen med de pårørende. Det er utrolig sterkt å møte åpenheten til en familie som møter deg som prest. Det handler om en tillit folk har til presten som prest.

Presten fra Oslo Indre Øst

Menigheten i et område i Oslo Indre Øst har en spesiell sammensetning. Området var preget av store sosiale problemer tidligere, og selv om det var sentrumsnært var det ikke populært å bo her. Området gikk svært raskt fra å være et gammelt arbeiderstrøk til å bli veldig populært blant unge, og nå er boligprisene skyhøye her. I bydelen flytter over 1/3 i året! Det er med andre ord en utpreget høy sosial mobilitet her. Dette har også noen bemerkelsesverdige konsekvenser for prestenes hverdag.

Det er svært få 40-60-åringer i denne menigheten. Her bor det mange unge i relativt kort tid. I den første tiden jeg var her (1987-88) hadde vi 197 begravelser i året, hovedsakelig menn. Når jeg kom tilbake i 1996 hadde jeg inntrykk av at jeg begravde flere damer, sannsynligvis var dette da enkene til de mennene jeg begravde tidligere. Nå er vi nede i 70 i året. På 15 år har denne dramatiske endringen skjedd. Ofte overtar barnebarna leiligheter og flytter inn i området, og her bor de til de får 1-2 barn før de flytter igjen. (...)Det er færre dødsbudskap her. Jeg har lurt på om det har noe med nærheten til Grønland å gjøre, slik at Politiet kanskje gjør det selv? Det kan også være det at de fleste pårørende bor utenfor menigheten. Jeg synes det skjedde oftere i den drabantbymenigheten jeg arbeidet i tidligere. Jeg har bedt meg fritatt fra vaktordningen i prostiet, slik at nå går jeg kun med dødsbudskap på dagtid.

Presten fra Oslo Indre Øst er 46 år gammel, hun studerte på TF, og har jobbet som prest siden slutten av 80-årene. Det første året var hun vikar nettopp i denne menigheten, siden var hun ansatt i diverse nabomenigheter. Fra 1996 har hun jobbet fast i denne menigheten.

Hun vil anslå at hun har meldt under 20 dødsbudskap i den tiden hun har jobbet som prest. For henne handler hennes rutiner om å være nøyaktig med å håndtere de opplysningene hun får fra Politiet. Hun har også opplevd å bli avvist fordi mange har

trodd at hun kom for å misjonere, selv midt på natten. Hun har et godt forhold til Politiet, og hun har kontakt med dem før og etter selve dødsbudskapet er overlevert, og har også ved ett tilfelle krevd at de skulle være med henne når hun meldte dødsbudskapet.

Opplysningene fra Politiet er det viktigste jeg har. Det er viktig at jeg vet noe om hva som skjedde; dødstidspunktet, hvor vedkommende ble funnet, og hvor liket er hen nå. Politiet er ryddige med opplysningene, og kan svare på mine og pårørendes spørsmål. Selv om det er forskjellig fra gang til gang å møte pårørende, så er det viktig å si det med en gang. Jeg sier at jeg er prest, og bruker alltid snipp. Et par ganger har noen trodd jeg kom for å misjonere, Men jeg slippes alltid inn hvis jeg sier jeg kommer fra Politiet. Da skjønner de fleste det med en gang. (...) Jeg sikrer meg at det er riktig person jeg snakker med. Når budskapet er overlevert ringer jeg tilbake til Politiet for å bekrefte at budskapet er gitt, og da kan de pårørende også snakke med vakthavende. Jeg etterlater også mitt navn og telefonnummer. Jeg føler jeg har en del oppfølging i forbindelse med hvert dødsbud, og de fleste har et behov for å snakke om døden. Jeg tar også selv kontakt med dem kort tid etter. Jeg sitter alltid ganske lenge hos pårørende, og sørger for at det kommer flere. Venner eller familie kommer for det meste veldig raskt. (...) Jeg har gått for de meste alene, men har hatt med Politiet en gang. Det handlet om et ”skummelt sted” og “skummelt dødsfall.” Dette har jeg tatt tak i selv; når det har vært et voldelig dødsfall og de pårørende har også tilhørt det samme miljøet, så har jeg sagt at der går ikke jeg alene. Dette har forandret seg veldig; Politiet synes det var urimelig før at jeg ikke ville gå alene, men nå er det ikke noe problem, og Politiet stiller opp. Kanskje har dette noe å gjøre med profesjonalitet fra Politiets side, pluss at jeg tror at det kriminelle miljøet i Oslo har hardnet til. Selv har jeg aldri opplevd trusler eller ubehageligheter når jeg har meldt dødsbudskap. (...)Jeg har mange ganger opplevd frustrasjonen over å ha ringt på ei dørklokke, og opplevd at det ikke er noen der. Det er altså feil adresse; vedkommende har flyttet uten å ha meldt fra. Du sitter med masse opplysninger som noen virkelig har behov for å få – og så får du ikke gitt det. Det er veldig frustrerende. (...) Jeg har inntrykk av at

hjerteinfarkt eller overdose er de vanligste dødsårsakene i forhold til brå død her. Disse blir funnet av andre. Men sykehusene melder jo også, og de fleste mennesker dør jo på sykehuset. Så når de opplever å få presten på døra så er det jo fordi Politiet er involvert på en eller annen måte.

Hun opplever at de pårørende har mange reaksjoner som går igjen i de dødsbudskapene hun har meldt fra om. Deretter blir det viktig å etablere kontakt med familie og venner så raskt som mulig, og sørge for at de kommer og hjelper de nærmeste pårørende.

*Det er en veldig sterk fortvilelse hver gang, ofte får det fysiske utslag, særlig pustevansker er vanlig. Flere er blitt så syke at de må ta medisin. Beskjeden må høres mange ganger, og jeg har alltid opplysningene skrevet ned på forhånd. Jeg må alltid ta ett ord av gangen. (...) Først så samles familie og venner. Det er alltid et spørsmål om å se/ikke se liket. Jeg har inntrykk av at det er mye folk rundt de pårørende, det er ikke mer ensomme her enn andre steder i byen. Men det har hendt at de ikke har noe nettverk å henvise til rundt seg, og da lever de ofte slike liv som går ut på å skjule seg for andre av ulike grunner. (...)
Dødsbudskapene jeg melder her handler mye om det samme som de forrige menighetene jeg har arbeidet i. Jeg ser ingen forskjell. Det er arbeidsulykker, brå død pga helsemessige årsaker, og lignende. Trafikkulykker har jeg ikke hatt, det er ikke noen hovedvei som går her, og ingen ungdommer som "kjører rundt på måfå."*

Hun synes ikke det er en naturlig oppgave som prest å melde dødsbudskap. For henne så handler det om tilhørigheten presten har til en bestemt tro og livssyn, og det har også konkret blitt et problem for henne, selv om hun har blitt trodd på at hun kom hit først og fremst pga sin kompetanse. Hun melder dødsbud – ikke som en representant verken for kirka eller seg selv, men fordi hun innehar en kompetanse som trengs i den situasjonen. Det er også derfor at Politiet bruker prester til denne oppgaven etter hennes mening.

Nei, jeg synes ikke det er naturlig. Det er mange som har en helt annen tro, og mange som ikke vil ha en prest til denne oppgaven. Jeg har selv opplevd at det er problematisk. Jeg har bl.a. gått med dødsbudskap til en kvinnelig muslim, og jeg måtte ordne tolk som var sammen med meg. Det opplevdes som veldig dumt. Vedkommende skulle i det minste hatt en fra sin egen språkkrets. Jeg måtte da si at den delen av mitt yrke som er knyttet til en bestemt tro må vi bare legge bort nå. Jeg tenker at i den situasjonen er jeg et menneske som har kompetanse på brå død. Det blir jeg trodd på og respektert for. Jeg representerer ikke kirka, ikke meg selv, men et menneske som har kompetanse på formidling av budskapet av brå død. Jeg er ikke her som formidler for en organisasjon, men jeg er her pga. min profesjon. Jeg føler ikke at jeg representerer Kirka inne i dette budskapet. (..) Jeg tror vi blir tillagt denne oppgaven fordi vi har kunnskap om det å snakke om død og sorg. Politiet har også jobbet med dette, og ser at det er viktig. Politiet har problemer med å komme som uniformert politi også, det vekker mange følelser hos folk, og jeg tror derfor Politiet er glade for at vi gjør det. Jeg vet ikke om Politiet også kunne gjort denne oppgaven like godt.

Hennes kompetanse føler hun at hun har opparbeidet seg etter at hun var ferdigutdannet. Hun mener det er ikke stemmer at man ikke kan lære noe om det å melde dødsbudskap før man er ferdigutdannet. Samtidig handler det om å tørre å la ting skje også. For henne har det å snakke med andre kollegaer vært viktig, særlig første gang.

Vi har hatt møter om beredskap på Politihuset. Men dette skjedde etter at jeg ble ferdig. Praktikum gav ikke kompetanse på dette feltet. Men det er noe du kan lære i en undervisningssammenheng; alt det praktiske kan man kurses på. Visse ting bør være med i en slik situasjon. Men til slutt så må man tørre å la ting bare skje. Første gang ble jeg godt briefet på forhånd av andre kollegaer. Jeg har stort sett snakket med prestekollegaer om disse dødsbudskapene. Det er lurt å ta en debriefing hver gang. For hvert dødsbud du melder så møter du selv i veggen. Ingen opplevelser av å melde dødsbud er like, alle reaksjonene er forskjellige, og det er veldig mye på en gang. Det kan bli for mye for en prest.

Hennes konklusjon er at hun på mange måter ikke er fornøyd med å melde dødsbudskap. Hun har som nevnt bedt seg fritatt for å være med på vaktordningen i prostiet. Det som er avgjørende for henne er det prinsipielle med å være tilknyttet et bestemt trossamfunn. Men hun ser likevel at hun innehar en kompetanse som gjør henne skikket til denne oppgaven, og det er det som til syvende og sist er det avgjørende.

Nei. Jeg er ikke fornøyd med det. Jeg vet at jeg gjør jobben greit, og jeg er ikke redd for det, jeg synes ikke synd på meg selv, men går ikke til det med noe optimisme. Jeg "sjalter meg selv ut", og gjør jobben. Det er for så vidt greit å være den som har sagt det, men jeg synes jo at det godt kunne vært andre også som gjorde det. Det er ikke et poeng at det kommer fra trossamfunn, det er kompetansen er avgjørende. Det må være mennesker som er opplært til det.

Vestkantpresten

Vestkantmenigheten i denne oppgaven fremstår som den mest sammensatte menigheten av de fire menighetene jeg har besøkt. Menigheten ligger i Oslo Vest. Den er på mange måter delt i to både fysisk og sosialt; en øvre del med for det meste villaer og eneboliger, og en nedre del med blokker og flere kommunale leiligheter.

Menigheten oppleves som todelt; blokk og sosialboliger i en del – og eneboliger og økonomisk godt stilte i en annen del av sognet. Jeg opplever det at vellykkede og fine fasader ikke sier så mye om hva slags omsorg det er innenfor husene. Når jeg tenker meg om så er det kun i villaene i øvre delen av menigheten at jeg har meldt overdosedødsfall – jeg har faktisk aldri meldt overdosedødsfall i sosialblokkene.

Vestkantpresten i denne oppgaven er 35 år, mann, og er utdannet fra MF, men har deler av utdannelsen fra TF. Han har jobbet som prest i over 7 år, først som feltprest i

militæret, deretter som vikarprest i en av nabomenighetene, og siden i denne menigheten. Han regner med å ha gått med over 30 dødsbudskap, sin relativt korte karriere som prest til tross. Det skjer anslagsvis 4-5 ganger i året i denne menigheten – det er ikke oftere enn den menigheten han var vikar i.

Han har opparbeidet seg noen rutiner i forbindelse med å melde dødsbudskap. Særlig gjelder dette opplysningene han mottar fra Politiet. Han mener at man gjennom å melde dødsbudskap får en utrolig intim og nær kontakt med pårørende, og han opplever en sterk tillitserklæring fra de pårørende.

Jeg er veldig grundig på å notere ned alle opplysninger fra Politiet. Jeg spør om detaljer, særlig hvis de ikke er detaljerte nok. For eksempel "hvordan så det ut der vedkommende ble funnet?" Jeg legger på og ringer opp igjen og får dermed bekreftet av Kriminalvakta at opplysningene er sanne. Så kler jeg på presteskjorta. Jeg bruker den aldri ellers, men i denne situasjonen gjør jeg konsekvent det. Det er viktig å ikke stresse, jeg tar ting rolig – leser gjennom det jeg har, og ber. Den viktigste oppgaven før jeg melder selve dødsbudskapet er å holde roen i situasjonen, og jeg innstiller meg på at nå kan hva som helst skje. Alle reaksjoner er forskjellige. Når jeg kommer dit, så leser jeg gjennom det jeg har, og memorerer alle opplysninger så godt jeg kan, særlig navn på avdøde og på den pårørende jeg skal ha kontakt med. Så ringer jeg på døra, spør etter personen jeg har blitt bedt om å kontakte, og så sier jeg det med en gang. Det er viktig å korte ned den perioden der tankene begynner å svirre rundt hvem budskapet gjelder. Derfor er det så utrolig viktig å få sagt ting så kjapt som mulig. (...) Jeg har også opplevd å bli "presten deres" – de pårørendes "egen" prest i etterkant av å melde dødsbud, og til og med viet noen av de pårørende i etterkant fordi de opplevde meg som "sin" prest. Du oppnår en utrolig intim kontakt med pårørende i denne vanskelige situasjonen, og jeg har alltid opplevd en unik tillit fra dem. (...) Jeg har alltid lappen med informasjon fra kriminalvakta slik at de pårørende får nøyaktig de opplysningene jeg har fått. I tillegg gir jeg de mitt telefonnummer. Det hender at de tar kontakt. Ca

halvparten av de jeg har meldt dødsbudskap til har også blitt ”automatisk” fulgt opp fordi jeg har begravelsen til den døde. (...) Jeg har alltid konsekvent Politiet med om natta. Jeg trenger denne typen backup når jeg går og melder. De sitter i gjerne i politibilen og venter mens jeg er inne hos de pårørende. Når jeg først er der forlater jeg aldri de pårørende alene. Derfor må jeg gjøre meg bevist på hvilket nettverk de pårørende har, slik at jeg ikke er redd for hva som kan skje når jeg drar derfra.

Vestkantpresten sier han er vant til veldig forskjellige reaksjoner hos de pårørende; alt fra apati til voldsomme reaksjoner. Mange ganger har de pårørende sagt til ham at de har følt at noe var galt, og når han kommer og melder dødsbudskapet føler de dette som en bekreftelse på dette. Presten sier han ikke selv tror på noe overnaturlig i så måte, men synes likevel det er påfallende. Han nevner også problematikken med å melde et dødsbudskap på en arbeidsplass og han føler dette ofte blir gjort på en uverdigg måte.

Det er veldig forskjellig fra gang til gang. Du har de som har ventet på det – særlig i forbindelse med overdose. Det er faktisk vanligst at pårørende har ventet på beskjeden. Men andre igjen klikker helt, og det utløser en voldsom krisereaksjon. Noen kaster ting etter deg, og har voldsomme reaksjoner. Mange har nevnt at de mener de har følt at noe har vært galt, og da får de en bekreftelse på dette når presten kommer. Noen ber deg bare om å gå etter at beskjeden er overbrakt, og det er helt greit når jeg har forsikret meg om at alt er i orden. Men ofte tar denne prosessen timesvis når man må vente på at familie og venner skal komme. (...) Det vanskeligste er å melde dødsbudskap til en pårørende på en arbeidsplass. Problemet er at ofte må du via andre for å få kontakt med den pårørende, og det er vanskelig å finne gode og verdige ordninger for dette. Det å komme med denne meldingen med mange andre tilstede blir helt feil, og da kan tiden gå fort og tankene hos pårørende kan gå lenge før selve meldingen blir overbrakt. I slike situasjoner har jeg dratt sammen hjem med pårørende og fått familien til å komme der. Dette opplever jeg som svært kinkig. En må ta det som det kommer, men det er vanskelig.

Vestkantpresten er svært opptatt av å ta den tiden de pårørende trenger for å sikre at pårørende har noen å snakke med og ikke blir overlatt til seg selv når dødsbudskapet er overlevert. Men av og til har det blitt et problem at pårørende ikke har noe annet nettverk å vise til. I slike tilfeller er han nødt til å tilbringe mye tid med de pårørende og oppsøke de mange ganger etter at selve beskjeden om dødsbudskapet er gitt.

Jeg er der hele tiden til noen andre kommer. Ofte er det jo andre i huset også. Jeg tenker at min rolle er kun å være tilstede, det er faktisk familien som må ta dette videre, men de kan bruke meg som støtte hvis de ønsker. De ønsker ofte at vi skal snakke sammen, og det hender at de ønsker at jeg skal være med på syning av liket. Praktiske ting tar byråene. Jeg er særlig oppmerksom der jeg aner at det ikke er særlig godt utbygde nettverk tilstede. Det å være alene her i byen er vanskelig. Jeg har opplevd at noen ikke kan vise til noe nettverk i det hele tatt her i byen, og det er vanskelig, fordi jeg kan ikke være tilstede hele tiden for et menneske når det trenger det. Jeg har også opplevd mange ganger å måtte være den kontakten som normalt familie og venner bidrar med i slike krisesituasjoner. Da besøker jeg dem, og vi sitter og prater. Jeg lytter for det meste og lar de fortelle. Ethvert menneske trenger å sette ord på vanskelige ting og oppleve at noen hører på dem.

Presten har en klar formening om hva slags dødsårsak han som prest melder flest dødsbudskap til:

I denne menigheten er det flest overdoser på en klar førsteplass, og dernest en del selvmord i forbindelse med psykiatri. Så det er ofte overdoser blant velstående familier i den øvre delen av menigheten som ikke har kontroll over hva barna deres gjør på

Vestkantpresten har en todelt opplevelse av det å melde dødsbudskap; han opplever seg både som rå og brutal når han melder budskapet – og samtidig har han uten unntak blitt

takket for at han kom. Selv mener han at han gjør dette som en del av det å være medmenneske.

Jeg vet at det er Politiets oppgave, men jeg tenker at min oppgave som prest er å gjøre det fordi jeg er spurt om det, og for meg handler det om å være et medmenneske. Opplevelsen av å komme inn i en familie som er samlet rundt middagsbordet og koser seg gjør at jeg har følt meg ganske rå mange ganger – Du kommer inn med et budskap som snur harmoni til sinne og sorg og tragedie på et sekund. Det er en enormt brutal oppgave å utføre. Men samtidig så opplever jeg konsekvent at folk takker fordi jeg kom. Og det handler ikke om at jeg er prest, men fordi jeg har gitt de beskjeden ansikt til ansikt, og det tror jeg er veldig viktig. Det er da jeg virkelig er et medmenneske. Min oppgave er da å snakke om det som er vanskelig, eller bare forholde meg stille og se om de klarer situasjonen.

Han føler selv at det å gå med dødsbudskap er en naturlig del av det å være prest. Men ikke for enhver pris; det handler om prestens egnethet til dette. Og andre kunne også gjort den samme oppgaven like godt. Dessuten har man etter hans oppfatning lite om dette fra studiestedet fra før, og det krever enormt mye av presten. Men han mener at når han melder dødsbudskap så er det på vegne av Kirka. Derfor synliggjør han også dette ved å bruke presteskjorte, og føler også at gudsdimensjonen er til trøst for ham selv når han melder dette budskapet.

På en måte føler jeg at det er naturlig for prester. Prester har mye kontakt med mennesker, men ikke alle prester er like flinke til dette. Ofte er presten inne uansett pga av begravelser. Det er absolutt en fordel å ha meldt dødsbudskapet hvis du skal ha begravelsen. Men det er ikke en nødvendighet kun for prester; Politiet kunne fint gjort det. Prester har heller egentlig ikke mye kompetanse på dette fra studiestedet, og for mange prester er dette det verste de gjør. Dine egne erfaringer i livet spiller inn hele tiden. Det er dessuten vanskelig når man er trøtt og har lite overskudd, det er en oppgave som krever veldig mye av deg som

person. (...) Jeg representerer ikke meg selv. På en måte er det Kirka som kommer i møte med de pårørende, selv om det er på vegne av Politiet. Det er derfor jeg tar på meg presteskjorta fordi jeg vil at det skal være tydelig at det er på vegne av Kirka jeg nå kommer. Det å være kirke i en slik situasjon er å representere noe som står og tåler det som kommer. Det gjør godt for meg å tenke på dette perspektivet. Gud tåler alt av ulike reaksjoner. (...) Jeg tror rett og slett Politiet ikke liker oppgaven.

Han ser absolutt verdien av presters kompetanse på menneskers sorg og krise, og at denne er verdsatt ved melding av dødsbudskapet. Det spesielle med å melde dødsbudskap er at her er det presten selv som genererer krisen ved nettopp å melde den tragiske beskjeden. Han føler at utdanningen i liten grad gav ham noe opplæring i å melde dødsbudskap på en verdig måte, og at man har behov for de helt konkrete oppgavene i møte med det å melde dødsbudskap.

Som prest møter du mange mennesker i sorg og også i forbindelse med større ulykker. Men det som er så spesielt her er at du blir sendt inn og lager en krisesituasjon. Hvis det er noen som har erfaring på denne situasjonen så er det prester. (...) Jeg husker at det var litt om det på Praktikum. Det fikk vi noen helt konkrete tips. Vi hadde ikke veldig mye om dødsbudskap, og jeg tenker at i forhold til dødsbudskap trenger du helt konkrete tips, som for eksempel å melde så raskt som mulig og prosedyrer i forbindelse med dette. Det er viktig å bli gjort oppmerksom på at alt kan skje. Politiet kan være med de første gangene. Det er ikke nødvendig å ha masse kunnskap om det, men veldig viktig å ha det som tema; viktig å kunne de få tingene som virkelig er viktige når det skjer.

For ham har det vært viktig å lufte sine erfaringer både med i form av veiledning, og i samtale med andre kollegaer. Ingen har gjort han oppmerksom på at det er lurt med en skikkelig debriefing etter å ha meldt dødsbudskap – det fant han ut selv.

Ja, og jeg har tatt det opp i arbeidsveiledningsgruppe. Og i tillegg har jeg snakket med kollegaer om det. Dette finnes det ingen regler på, men jeg er heldig som har gode kollegaer som har støttet meg når jeg har hatt behov for det. Det er kjempeviktig å støtte hverandre i slike saker. Men ingen har sagt det direkte til meg at det var viktig å prioritere en slik "debriefing" i etterkant. Bare det å høre deg selv fortelle hva som har skjedd gjør noe med din kompetanse på dette feltet.

Selv er han generelt fornøyd med at det er prester som går med dødsbudskap. Han har aldri opplevd konflikter knyttet til at han representerer et bestemt trossamfunn. Samtidig opplever han stadig følelsen av å være den personen som er ansvarlig for å bryte idyllen og også de svært ulike reaksjonene til pårørende.

Jeg er fornøyd med at prester går med det. Og det er ikke fordi jeg liker å gå med dødsbud, men i vårt samfunn er det greit at prestene gjør dette. Nå er det også blitt en fast ordning⁵², og dette er etterlengtet. Det har vært uproblematisk å være prest, selv om jeg har meldt dødsbud til human-etikere. Også de har takket for at jeg kom, og ikke gitt noe signal om det var utidig at presten var den som overbrakte dødsbudskapet. (...) Men, jeg liker det ikke. Jeg ser veldig ofte at mennesker har det bra før jeg kommer, og at det er jeg som bryter idyllen. I og med at du aldri vet hva som skjer er det en spenning i kroppen – jeg opplever det som en slags kickopplevelse fordi det er så intenst rett før budskapet skal meldes. Jeg har opplevd å bli angrepet ved at noen har kastet ting etter meg, og det var veldig tydelig at dette var reaksjonen på budskapet. Jeg har ikke følt meg truet, og de voldsomme reaksjonene har alltid roet seg ned etterpå.

---

⁵² Gjennom beredskapsordningen for menighetsprester, se s. 10-11

Del IV: Analyse og konkluderende momenter

Skjematisk oversikt, analytiske perspektiver, personsentrert analyse, og sammenlignende perspektiver

Denne skjematiske oversikten er kun ment som en oppsummering av viktige funn fra intervjuene, slik at likheter og ulikheter lettere trer fram i analysen. Den er på ingen måte fullstendig, den tar kun for seg hovedmomentene som intervjuene bringer fram.

	Drabantbyprest	Vestkantprest	Landsbyprest	Prest fra Oslo Indre Øst
Anslagsvis antall dødsbudskap pr. år	5-10 ganger	4-5 ganger	1-2 ganger	1-2 ganger
Hvem føler du at du representerer når du melder dødsbudskapet?	Først og fremst en representant for Kirka, men også en som har en nødvendig kompetanse.	Meg selv, fordi jeg er et medmenneske, og på vegne av Kirka	Jeg representerer det offentlige, og gjør det på vegne av Politiet.	Jeg representerer ikke noe annet enn et menneske med kompetanse på formidling av brå død til pårørende
Har du noen teologiske motivasjoner når du går med dødsbudskap?	Ber alltid for de pårørende før jeg melder budskapet.	Opplever at Gud tåler alle reaksjoner. Ber for de pårørende før jeg melder budskapet.	Jeg ber alltid for dem før jeg går, og hjelper dem også til å klage til Gud.	Nei. Kun min kompetanse på å få overbrakt dødsbudskapet.

Kunne andre enn presten også gjort det?	Sikkert. Men jeg tror de fleste er fornøyd med at presten gjør det.	Det har jeg ikke tenkt over.	Ja, Politiet eller en psykiatrisk sykepleier kunne sikkert gjort det like godt som oss.	Ja, Politiet kunne gjort det selv. Det er dessuten ikke noe poeng at det kommer fra et trossamfunn.
Har du opplevd at det har vært et problem å være prest i forhold til å melde dødsbudskap for pårørende som ikke tilhører Den Norske Kirke?	Nei. Jeg har også meldt dødsbudskap til muslimer, og de har satt pris på det religiøse aspektet som presten har.	Nei, selv ikke i møte med human-etikere. De har ikke gitt signal om at noen andre burde gjort det.	Nei. Det handler om at tross alt så har de fleste stor tillit til presterollen.	Ja, jeg har meldt dødsbudskap til muslimer, og synes det har vært problematisk.
Vil du si at du liker oppgaven med å melde dødsbudskap?	Jeg er veldig fornøyd med at presten gjør dette. Det beriker tjenesten.	Jeg liker ikke å være den som må bryte idyllen, men jeg ser at jeg gjør en viktig jobb.	Jeg opplever det som meningsfylt, selv om jeg helst vil slippe	Jeg liker ikke oppgaven, og skulle helst ønske andre gjorde det.
Er det en naturlig oppgave for en prest?	Ja, jfr. Ordinasjonsløftet og vår kompetanse i møte med sorg og død.	Ja, det er naturlig, fordi samfunnet vårt aksepterer det og tillegger oss den oppgaven.	Ja, i den forstand at vi har kompetanse til å gjøre oppgaven.	Nei, det synes jeg ikke, fordi mange er av en annen trosoppfatning.

Innledning til analyse.

Prestene gjør gjennom intervjuene rede for både sine personlige erfaringer og sine perspektiv i forhold til å ha ansvaret for å melde dødsbudskap til pårørende. De har svart på tilnærmet like utfordringer⁵³, selv om intervjuene har blitt tilpasset de emner som har dukket opp etter hvert av prestene selv. Den personsentrerte analysen jeg legger opp til i dette kapittelet gjør rede for min analyse av hver enkelt prests erfaringer og holdninger til å melde dødsbudskap. Jeg forutsetter da at det strategiske utvalget jeg har foretatt er tilstrekkelig, både i at det er bredt nok sammensatt slik at ulike erfaringer og perspektiv er dekket, samtidig som prestene har mange ulike erfaringer – noe som tyder på at utvalget også har en dybdedimensjon i møte med fenomenet dødsbudskap. Det er særlig i forhold til spørsmålet om i hvilken grad melding av dødsbudskap hører med til en av arbeidsoppgavene som en prest skal utføre at de fire prestene oppleves som delte. Deretter har jeg forsøkt å sammenligne prestenes erfaringer under noen tematiske analytiske perspektiv; erfaringer fra samarbeid med Politiet, kjønnsdimensjon, kontekstuell bevissthet, og holdninger til å melde dødsbudskap.

Drabantbypresten

Drabantbypresten er den presten med lengst yrkeserfaring blant de fire prestene i undersøkelsen, og har lang erfaring med å melde dødsbudskap. Hun har en klar holdning til at oppgaven med å melde dødsbudskap hører presteyrket til, samtidig som hun er den presten i denne oppgaven som arbeider i det mest flerkulturelle området. Hun har også hatt positive erfaringer med å melde dødsbudskap til muslimer. Drabantbypresten er av den oppfatning at det er bra i seg selv for en prest å melde dødsbudskap, fordi det handler om å gå inn i situasjoner der resultatet ikke alltid er gitt, inn i det ukjente, og at det til syvende og sist handler om en utrustning til tjeneste. Mange av hennes utfordringer er knyttet til hennes kontekst som prest i en drabantbykontekst. Det finnes altså klare

---

⁵³ Jfr. intervjuguiden, se vedlegg.

utfordringer direkte relatert til boformene i området. Det finnes nesten ikke eneboliger i området, og mye av spenningen med å melde dødsbud er rett og slett relatert til om hun i det hele tatt får meldt det til rette vedkommende. Hun er tydelig på at det ikke bare handler om å melde dødsbudskapet i seg selv, men at hvis hun er den presten som overbringer budskapet, så gjør hun seg også tilgjengelig for de pårørende i etterkant. Hun ser tydelig seg selv som representant for Kirken når hun melder dødsbudskap. Alt i alt har hun en entydig positiv opplevelse av det å melde dødsbudskap, selv om hun for eksempel har erfaringer av fysiske angrep mot henne. For henne er dette noe hun er ordinert til, og som naturlig hører med til prestetjenesten. Hun har et overraskende positivt syn på overbringelse av dødsbudskap. Kanskje handler dette mye om en opplevelse av et avbrekk fra hverdagen. Hun vektlegger at prester i det store og hele gjør en god jobb med å melde dødsbudskap, og hun føler at hun gjør en viktig jobb i møte med de pårørende, og legger ikke skjul på at dette er noe av hovedmotivasjonen for å være den som står ansvarlig for dødsbudskap til pårørende.

Vestkantpresten

Vestkantpresten er eneste mann i denne undersøkelsen. Han er også den som er yngst og har minst arbeidserfaring. Men på tross av dette er han den som har overveldende bred erfaring sin korte tid som prest til tross. For ham er nøkkelordet *medmenneskelighet* for den tjenesten han yter når han melder dødsbudskap. Dette nevner han flere ganger i intervjuet. Han tror ikke det er fordi han er prest at han oppleves som en seriøs aktør, men fordi han kommer som en person som klarer å formidle beskjeden ansikt til ansikt. Han har alltid opplevd en stor tillit og fortrolighet når han kommer som prest, og synes det kommer sterkt til uttrykk når mennesker paradoksalt nok takker ham fordi han kom med budskapet. Han er den eneste som alltid konsekvent har med seg Politiet når han melder dødsbudskap om natta. Det at han har med seg Politiet velger jeg å tolke som en tydeliggjøring av at det er på oppdrag fra Politiet han der sendt for å melde dødsbudskap – i tillegg til det sikkerhetsmessige aspektet i forbindelse med de pårørendes ofte voldsomme reaksjoner. I denne vestkantmenigheten er det klart flest overdoser, og foreløpig har han konsekvent opplevd dette i den rike delen av sognet ved at han har

meldt dødsbudskap til foreldre som har mistet sine barn i overdose. Det at presten er den personen som kommer inn og genererer krisen gjør at også ens egne erfaringer fra livet spiller inn. Han presiserer viktigheten av å være både fysisk og psykisk i form for å mestre denne oppgaven. Også humanetikere har takket for at han varslet budskapet, og ikke funnet det problematisk at presten har vært den som varslet de pårørende. Han er delt i spørsmålet om han er fornøyd med at presten skal ha denne oppgaven; man får delta helt i starten av en sorgprosess og føle at man bidrar med mye som medmenneske – samtidig som han opplever hvor vanskelig det er å være den som snur idyll til tragedie. Han tydeliggjør sterkt på en symbolsk måte at han representerer Kirka når han kommer for å melde dødsbudskap ved å bruke presteskjorte– noe han ikke gjør ellers i prestetjenesten. Han opplever også at han som prest er Kirkas møte med de pårørende i en ekstrem situasjon, og har et teologisk perspektiv på at Gud tåler de pårørendes reaksjoner og sammenbrudd. Det er en interessant refleksjon å merke seg at hans motivasjon for å melde dødsbudskapet er medmenneskelig; å sørge for at dødsbudskapet blir meldt ansikt til ansikt til de pårørende - samtidig som han synliggjør seg mer enn han ellers gjør som prest, og forankrer situasjonen med å melde dødsbudskap i teologiske funderinger.

Landsbypresten

Landsbypresten er den eldste som har deltatt i undersøkelsen, men er også den med minst erfaring fra å melde dødsbudskap. Dette kommer av at hun sent utdannet seg til prest. I landsbykonteksten opplever hun at de fleste dødsbudskap hun har meldt er relatert til dødsfall særlig knyttet til unge som drar inn til byen og ikke har noe fast nettverk der. Dette er spesielt for landsbymenigheter i tilknytning til større byer; ungdom assosierer seg lite med deres eget hjemsted, og bruker lite av fritiden sin der. Hun har altså en kontekstuell bevissthet om at de dødsbudskap hun har meldt henger sammen med konteksten menigheten befinner seg i. Hun har et balansert forhold til det at presten melder dødsbud; det føles naturlig – samtidig som det er andre som også kunne hatt den oppgaven og gjort den like godt. For henne handler det ikke om å representere Kirken eller seg selv og sin medmenneskelighet, men hun representerer det offentlige. Ved brå

død trer en rekke offentlige instanser inn, og bl.a. det å gi pårørende beskjeden om at noen av deres nærmeste er død er et offentlig ansvar. Hun tolker dermed sin rolle i dette som å være et ledd i det offentlige apparatet som trer inn ved brå død. Men samtidig føler hun et ansvar for å hjelpe pårørende med sin teologiske kompetanse, for eksempel knyttet til det å klage til Gud. Det er dermed en dobbelt rolle i hennes tolkning av rollen hun innehar når melder dødsbudskap; hun har både en sekulær og religiøs tolkning som ligger til grunn for henne i meldingen av dødsbudskapet.

Oslo Indre Øst

Oslo Indre Øst-presten er den presten som jobber i et område med høyest sosial mobilitet, og hvor de sosiale kontekstene er drastisk endret på kort tid. Hun er den eneste i undersøkelsen som har bedt seg fritatt fra å være med på beredskapsordningen for prester. Hun går med andre ord kun med dødsbudskap på dagtid i arbeidstiden. Hun føler at hun er på oppdrag fra Politiet, ikke Kirka, og at Politiet spør prester om de kan melde dødsbudskapet primært fordi prester har erfaring fra problematikk knyttet til sorg og død. Hun er den eneste som har et klart prinsipielt problem med å være prest og ha ansvaret for å melde dødsbudskap, fordi mange pårørende har en annen tro og burde blitt varslet med noen fra samme trosbakgrunn. Det å være en prest i denne sammenhengen kan misforstås. Hun er altså ikke fornøyd med å være ansvarlig for å melde dødsbudskap, og har et negativt syn på oppgaven. Det er heller ikke et poeng at det kommer noen fra et trossamfunn – det avgjørende for henne er kompetansen et menneske har i møte med sjokkerte pårørende. Dette må man først og fremst læres opp til, og ikke nødvendigvis knytte opp til noe trossamfunn. Hun er den eneste av de som er intervjuet i forbindelse med denne oppgaven som ikke har noen teologiske refleksjoner rundt det å være prest og melde dødsbudskap. Det er kun hennes profesjonalitet med sorg og død ene og alene som avgjør hvorvidt man er skikket til å melde dødsbudskap.

Sammenlignende perspektiver

Så langt har analysen tatt for seg hver enkelt prests erfaringer og holdninger i forhold til å melde dødsbudskap i de personsentrerte analysene. I det følgende vil jeg kort analysere tematisk hva prestene har sagt i intervjuene.

Erfaringer fra samarbeid med Politiet

Alle prestene har entydig nevnt et godt samarbeid med Politiet. Det er jo også Politiet som er prestenes ”oppdragsgiver” i denne sammenhengen. Det er også tydelig at prestene tror at Politiet synes at prestene gjør denne jobben godt. Flere av prestene forteller også om en endring i Politiets bevissthet i forhold til prestenes situasjon; tidligere kunne noen av prestene oppleve at Politiet ikke tok dem ordentlig på alvor hvis de for eksempel ba om assistanse under meldingen av dødsbudskapet. Men nå synes alle prestene at de har en god dialog med Politiet. Nå som ordningen med beredskapsvakter for menighetsprester har trådt i kraft, har det også manifestert seg ytterligere en profesjonalitet både hos prestene og Politiet. Flere av prestene nevner politipreststillingen i politidistriktet som en ressursperson i så henseende.

Kjønnsdimensjon

Det er viktig å ha en kjønnsdimensjon i en analyse av denne art, for å se om informantenes kjønn på en eller annen måte har utslag på deres erfaringer og holdninger. I Den Norske Kirke er ca. 12 % av menighetsprestene kvinner⁵⁴. I oppgaven er tre kvinner og en mann intervjuet. De har ulik mengde erfaringer og ulike holdninger, men det ser ikke ut til at det er kjønnsdimensjonen som spiller inn på dette. Erfaringene er på mange måter nokså like; de har alle et godt samarbeid med Politiet, de opplever reaksjonene hos de pårørende som noenlunde like, og har opparbeidet seg stort sett de

---

⁵⁴ Elstad s. 9.

samme rutine når de melder dødsbudskap. Når det gjelder holdningene til det å melde dødsbudskap er disse forskjellige, men på tvers av informantenes kjønn; tre av informantene sier for eksempel at de synes det er naturlig at prester er tillagt denne oppgaven, mens en sier at det ikke er naturlig. Men av de tre som mener det er naturlig tillagt prestens oppgaver, så er to av disse kvinner og en mann. Det eneste momentet hvor jeg ser en konsekvent forskjell mellom kjønnene er at den mannlige presten er den eneste som alltid har med seg Politiet når han melder dødsbud. Men jeg anser ikke dette for å være et resultat av en kjønnskontekst – dette handler mer om hans egen trygghetsvurdering. Oppsummerende vil jeg derfor si at denne analysen legger ikke til grunn noe kjønnsaspekt som en avgjørende dimensjon i analysen av erfaringer og holdninger som prestene har til melding av dødsbudskap.

Kontekstuell bevissthet

En viktig del av denne oppgaven har vært å se sammenhengen mellom de menighetene prestene jobber i, og fenomenet melding av dødsbudskap til pårørende. Det strategiske utvalget har bevisst vært satt sammen av prester med ulik menighetserfaring, slik at dets kontekstuelle bredde skulle være så stor som mulig innenfor rammen av en oppgave på denne størrelsen. Gjennomgående viser intervjuene en stor kontekstuell bevissthet blant prestene. De ser klare sammenhenger mellom menighetens situasjon, og de dødsbudskapene de melder. Vestkantpresten melder flest overdosedødsfall, drabantbypresten melder dødsbud knyttet til trafikkulykker og selvmord som følge av psykiatri, landsbypresten har meldt mye selvmord blant unge, og presten fra Oslo Indre Øst har meldt noen dødsbud relatert til arbeidsulykker og sykdom. Det fordrer at prestene hele tiden må være oppmerksomme over hva slags utfordringer som området menighetene ligger i medfører, og det utfordrer konstant presterollen og møtet med brå død i forhold til for eksempel de kommunikative utfordringer en prest står ovenfor når han/hun skal presentere dødsbudskapet for pårørende. Prestene ser ut til å ha god kunnskap om de sosiale problemene i nærområdet sitt, og det er særlig til hjelp for dem å inneha denne kunnskapen. Det finnes ingen universell presterolle; den brytes stadig mot

de utfordringene presten står ovenfor i sin kontekst – også når det gjelder å overbringe et dødsbudskap.

Holdninger til å melde dødsbudskap hos prestene

Det er under punktet om hvorvidt det er en naturlig oppgave for presten å melde dødsbudskap at de fire informantene skiller seg fra hverandre. Holdningene varierer fra at det er en helt naturlig oppgave og sågar en forlengelse av ordinasjonsritualet (drabantbypresten) til at det er et prinsipielt problematisk problem å være prest og knyttet til et bestemt trossamfunn i et multikulturelt samfunn (presten fra Oslo indre øst). Det er også store variasjoner i hvorvidt prestene liker denne oppgaven. Igjen er det drabantbypresten som er den mest positive, mens presten fra Oslo indre øst gir et mer negativt bilde, basert på både prinsipielle problemer og å ikke ha en spesiell motivasjon for å utføre oppgaven utover å ha kompetanse til å gjennomføre den. Men felles for alle informantene er at de hevder at presten har en naturlig kompetanse til å være ansvarlig for å melde dødsbudskap til pårørende. Dette er viktig å merke seg. Dette blir grunnlagt litt forskjellig, men hovedsakelig peker prestene både på at majoriteten av samfunnet har en grunnleggende tillit til at presten kan utføre disse oppdragene, samt at presten likevel ofte er i kontakt med pårørende i forhold gravferd. Dette at de fleste har såpass stor tillit til presten er for flere av informantene en indikator på at prester generelt sett gjør en god jobb i møte med den utfordringen det er å melde budskap om brå død til pårørende. Alle prestene har altså et pragmatisk forhold til det å melde dødsbudskap; de mener presten har både den tilliten som behøves, samt at prester opparbeider seg erfaring fra møte med sorg og død gjennom kasualia og andre sammenhenger. Dette er et aspekt som ligger til grunn for alle. Men i tillegg er det interessant å se at tre av de fire prestene også legger visse teologiske dimensjoner inn i det å melde dødsbudskap. Det handler om å be for de pårørende, eller å kunne rette klagen og sinnet mot Gud. Det interessante er jo at oppdraget med å melde dødsbudskap kommer fra en sekulær kilde; det er Politiet som har ansvaret og ber presten formidle dødsbudskapet til rette pårørende. I seg selv er det en ”lite kirkelig” oppgave. Likevel blir altså presten betrodd dette oppdraget, og følgelig ser noen av informantene også teologiske aspekter ved dette oppdraget. De er i alle fall

tydelige på at når presten går med dødsbudskap, så befinner han/hun seg i et spenningsfelt mellom å representere noe offentlig på den ene siden og noe kirkelig/religiøst på den andre siden. Et konkluderende analyseperspektiv er for meg å se prestens dobbeltrolle i denne situasjonen; å være prest er å være en representant for en religiøs dimensjon - samtidig som man er tydelig på oppdrag fra det offentlige. Det finnes ingenting som tyder på at det har vært mye protester mot at prester har denne oppgaven i samfunnet, og det er derfor nærliggende å tro at det er en ordening som både majoriteten av befolkningen og offentlige myndigheter synes er god. Det reflekteres også i intervjuene.

Oppsummering og konkluderende momenter: begrensninger, funn i oppgaven, antydende konklusjoner

Hva sier egentlig denne oppgaven noe om? Hva er perspektivene? Det er viktig å først være klar over begrensningene. Denne oppgaven har en ramme på et semester. På grunn av den begrensede tiden har jeg måtte foreta mange valg som får innvirkning på oppgaven. Dette gjelder særlig to aspekter; valg av metode og antall informanter. Det første er at oppgaven benytter seg av kvalitativ metode. Det er en metode som tidligere nevnt søker å gå i dybden mer enn i bredden. Metoden tar for seg et utvalg mennesker, og ser nærmere på deres ulike erfaringer og holdninger til et fenomen. Det er med andre ord dybden og ikke bredden i erfaringene som kommer til syne. Det andre er utvalget av mennesker jeg har intervjuet. 4 personer kan høres ut som et smalt utvalg, men i lys av størrelsen på oppgaven er dette tilstrekkelig nok til å få et innblikk i det å melde dødsbudskap. Det er likevel viktig å presisere at eventuelle funn i denne oppgaven bærer preg av oppgavens begrensede rammer. Det har vært kun ett intervju med hver prest, og hvert intervju varte ca. en times tid. Det er derfor ikke snakk om å måle for eksempel endringer over tid, men mer om et lite innblikk i prestenes erfaringer og holdninger. Oppgaven gjør heller ikke mål av seg å si noe entydig, verken om disse fire prestenes erfaringer – eller prester generelt. Det avgjørende momentet for denne oppgaven har kun vært å vise noen presters erfaring på en *deskriptiv* måte – ikke en *normativ* vurdering om for eksempel dødsbudskap er prestenes oppgave eller ikke. Derfor lar oppgaven informantene selv fortelle hva deres erfaringer er, og ut fra det også speile deres holdninger. Ut fra det kan man si noe, men på langt nær alt, om hvordan prester erfarer det å melde dødsbudskap. Det er altså ikke en oppgave som tar mål av seg å være generaliserende, men som peker på nettopp de fire ulike prestenes erfaring fra fire ulike sosiale og geografiske kontekster.

Oppgaven tar for seg et kort historisk riss, og en beskrivelse av hvordan ordningene fungerer i dag. Det er åpenbart at myndighetene har sett verdien av at prester er tillagt

denne oppgaven, og i de senere år har ordningen blitt mer formalisert. I dag er det normalt at presten melder dødsbudskap over stort sett hele landet. Det har heller aldri vært noen store protester mot at prester er tillagt denne oppgaven. Etter hvert er også prester blitt kurset i det, både som et ledd i utdanningen senere, og enkelte politidistrikt har egne politiprester med et særskilt ansvar for å koordinere meldingen av dødsbudskap mellom Politiet og prestene.

Prestene i intervjuet har mange like erfaringer, både i møte med Politiet, og med de pårørende. Å melde dødsbudskap tar lang tid, og har høy prioritet blant prestene. De har gjennomgående mye lik erfaring i forhold til de rutiner de etter hvert har utviklet seg, og til de pårørendes reaksjoner. Oppsummerende opplever jeg momentene fra intervjuene slik:

- **Prestene prioriterer å gå med dødsbudskap, og bruker mye tid på det. De gjør seg alle også tilgjengelige etter å ha meldt dødsbudskapet.**
- **Både Politiet og prestene har i de senere år blitt profesjonalisert på overbringelsen av dødsbudskap, og samarbeidet fungerer godt.**
- **Prestene er delte i holdningene til å melde dødsbudskap; alt i fra at det er naturlig at presten gjør det, til at det er problematisk på et prinsipielt nivå.**
- **Prestene har også delte oppfatninger av *hvem* de representerer når de melder dødsbudskap; fra at de representerer Kirken til at de representerer en som har bred kompetanse på å takle utfordringen det er å melde dødsbudskap.**
- **Tre av fire prester nevner også teologiske momenter som for eksempel forbønn for de pårørende som et ledd i det å melde dødsbudskap, og at dette er naturlig siden de opptrer som prester.**

Fire prester – fire fortellinger – fire møter med mennesker som har vært hos andre medmennesker og meldt dødsbudskap. De vet at budskapet de kommer med forandrer livet totalt for de pårørende. Etter at prestene har meldt dødsbudskapet, blir ingenting som før. De fleste av oss har hørt om mennesker som har opplevd brå død blant venner og familie, noen av oss har kanskje også opplevd det selv. Men prestene i denne oppgaven og ellers i landet sitter med erfaringen av å fortelle det til dem som frykter det aller mest. Det er enorm oppgave å både kunne overbringe dødsbudskapet på en verdig måte, og samtidig takle pårørendes reaksjoner. Når man som prest får ansvaret for å melde fra om at noen av ens nære relasjoner er brutt for alltid, så bærer man også ansvaret for å være medmenneske, helt til det ytterste. Det er et stort ansvar. Informantene har bidratt med et lite innblikk i dette ansvaret. Mye av dette kan og bør læres som en del av presteutdannelsen. Men likevel er det mange aspekter i forhold til å melde dødsbudskap som bare kan erfares ved å være fullt og helt tilstede i situasjonen – som prest, som formidler av et budskap, men aller mest: som et medmenneske i møte med andre medmennesker i sorg og krise. Som drabantbypresten sier:

Det handler om mot til å gå inn i det ukjente. Her er det tynne vegger.

Litteraturliste

Kvalitativ metode:

- Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.*
- Bergen: Fagbokforlaget
- Repstad, P: (1993) *Mellom nærhet og distanse.* Oslo: Universitetsforlaget

Kirkerett:

- Motzfeldt, U.A. (1844) *Den norske Kirkeret: tillige med den øvrige Geistligheden især vedkommende Lovgivning.* Christiania: Johan Dahl.
- Taranger, A. (1917) *Norsk kirkeret : forelæsninger ved det praktisk-teologiske seminar.* Christiania: Cammermeyer

Litteratur om presterollen:

- Almås, K. (1989) *Presterollen : en kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke.* Trondheim: Tapir

Øvrig Litteratur:

- Nielsen, R/Kaasgaard, M: (1995) *Roserne vokser i dale. Temaer i sjelesorg.*
- Århus: Unitas Forlag
- Cullberg, J: (1993) *Krise og utvikling : en psykoanalytisk og socialpsykiatrisk studie.* København: Hans Reitzels forlag.
- Hovdhaugen, E: (1981) *Vårt møte med døden.* Oslo: Samlaget
- *Gudstjenestebok for Den Norske Kirke, del II: Kirkelige Handlinger.* (1992)
- Oslo: Verbum Forlag
- Elstad, E: *Kyrkjekunnskap. Den Norske Kyrkja og dei kristne organisasjonane i dag.* Dokumentet kan leses på: <http://uit.no/getfile.php?PageId=1077&FileId=118>

Takk!

Denne oppgaven er overhodet ikke et resultat av kun min egen aktivitet, men av at mange har hjulpet meg. For at oppgaven i det hele tatt har blitt skrevet er det mange som skal takkes:

- **De fire prestene som stilte opp til intervju**
  - o Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til! Dere har delt av deres erfaringer og holdninger på en god og troverdig måte. Når jeg satte sammen utvalget av prester som skulle intervjues, ringte jeg hver og en av dere først, og alle av dere har tatt av deres tid for å bistå meg med oppgaven. De erfaringene dere har med å møte pårørende er sterke erfaringer – likevel føler jeg at dere har delt dem med meg på et personlig plan. Tusen takk skal dere ha!
- **Førstelektor og veileder Hallgeir Elstad**
  - o Takk for velvillighet og god tid! Takk for at du alltid har svart på mine henvendelser raskt, og at du hjalp meg med å finne litteratur jeg kunne bruke. Og takk for at du gav grønt lys til å skrive denne oppgaven! Det har jeg satt pris på.
- **Dr. philos Hans Stifoss-Hansen**
  - o Takk for at du tok deg tid til å se på oppgaven i startfasen, og gi god tilbakemelding. Takk for gode råd – de har jeg hatt bruk for!
- **Kollektivet, lesesalen, venner og familie**
  - o Takk for gode innspill og konstruktiv kritikk. **Jon Arne:** takk for en vilje til å se oppgaven min vel i havn, og for stadig oppmuntrende kommentarer. Takk for at dere alle har tålt at jeg har vært fraværende på så mange måter...
- **Min kjære**
  - o Takk for at du har ventet på meg når det har blitt sene kvelder! Takk for at du har holdt ut sutring, og hele tiden beholdt positiviteten.

Takk for seg!

Vedlegg: Intervjuguide til oppgaven

1. Generelle data
  - ”Type” prest:
  - Hvor utdannet fra?
  - Hvor lenge jobbet som prest?
  - Tidligere jobber?
  - Hvor mange dødsbudskap har du gått med?
  - Hvor ofte skjer dette i den menigheten du jobber i nå?
  - Skjedde dette oftere i de andre menighetene du har jobbet i?
2. Generelt om dødsbudskapene
  - Har du gjennom tidene opparbeidet deg noen rutiner i forbindelse med melding av dødsbudskapene?
    - Hva innebærer i så fall disse?
  - Etterlater du deg noe informasjon etter meldingen?
    - I tilfelle hva?
  - Går du alene? Har du med deg noen? Varierer dette etter omstendighetene rundt dødsfallet?
  - Hvordan presenterer du dødsbudskapet?
  - Hva vil du si er den vanligste reaksjonen til de pårørende?
  - Hva skjer i tiden etter at dødsbudskapet er gitt til de pårørende?
  - Tror du det er en sammenheng mellom din kontekst og dødsbudskapene, i forhold til:
    - Antall dødsbudskap?
    - Dødsbudskapenes art?
3. Din egen forståelse av presterollen i dødsbudskapet
  - Hva tenker du om det å være prest og melde dødsbudskap?
  - Føler du det er en naturlig oppgave som prest?
  - Føler du at du representerer kirken eller deg selv når du melder budskapet?
  - Hvorfor tror du at det har blitt vanlig at prester har blitt tillagt denne oppgaven?
  - Er det noe spesifikt med presters kompetanse og/eller rolle som gjør at de er spesielt skikket til denne oppgaven etter din mening?
  - Føler du at du har fått en grundig nok opplæring om dette gjennom din utdanning?
  - Har det vært et behov for deg å kunne drøfte opplevelsene knyttet til det å gå med dødsbud med andre kolleger?
  - Er du generelt fornøyd med at det er prester som går med dødsbudskap, eller føler du denne oppgaven burde vært gitt noen andre?
  - Vil du si at du har et positivt eller negativt forhold til det å melde dødsbudskap?